

Sonja Tuomisto, Sari Miettinen, Markku Laatu, Sunn  Länsman

”Toivottavasti sinne menee saamelaisia enemmän, etteivät kuole kaikki ne kurssit”

Selvitys saamenkielisille asiakkaille suunnattujen
Kelan kuntoutuspalveluiden nykytilasta

Kirjoittajat

Sonja Tuomisto, erikoistutkija, TtT
Kela
etunimi.sukunimi@kela.fi

Sari Miettinen, ryhmäpäällikkö, TtT
Kela
etunimi.sukunimi@kela.fi

Markku Laatu, erikoistutkija, VTL
Kela
etunimi.sukunimi@kela.fi

Sunná Länsman, tutkija, FM

© Kirjoittajat ja Kela

Tietotarjotin.fi/tutkimus

ISBN 978-952-284-197-1

ISSN 2323-9239

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-284-197-1>

Helsinki 2024

Sisältö

Tiivistelmä	4
1 Johdanto	5
1.1 Kelan tarjoamat kuntoutuspalvelut saamenkielisille asiakkaille	6
1.2 Saamen kielet Suomessa ja Kelan palveluissa	6
2 Selvityksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	7
3 Menetelmät ja aineistot	9
3.1 Selvityksen kulku	9
3.2 Monimenetelmällinen tutkimusote	9
3.3 Kartoittava kirjallisuuskatsaus	10
3.4 Kysely	11
3.5 Haastattelut	11
3.6 Analyysimenetelmät	12
4 Tulokset	12
4.1 Vaihe I: Saamenkielisen väestön sosiaali- ja terveystalvituista sekä kuntoutusta koskeva kartoittava kirjallisuuskatsaus	12
4.1.1 Palvelujen käyttö, toteutuminen ja tyytyväisyys	12
4.1.2 Saamenkielisissä palveluissa huomioitavia erityispiirteitä	14
4.1.3 Kelan kuntoutus	15
4.1.4 Tulkkauspalveluista	15
4.1.5 Harmaa kirjallisuus	17
4.2 Vaihe II: Kysely ja haastattelut	17
4.2.1 Kysely kuntoutukseen ohjaaville tahoille ja tulkeille	17
4.2.2 Asiakashaastattelut	22
4.3 Tulosten yhteenveto	25
5 Pohdinta	26
5.1 Tulosten tarkastelu	26
5.2 Selvityksen eettisyys	28
5.3 Selvityksen luotettavuus	29
6 Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset	30
Lähteet	31
Liite	36

Tiivistelmä

Tässä työpaperissa tarkastellaan saamenkielisille asiakkaille suunnattujen Kelan kuntoutuspalveluiden nykytilaa. Selvitys käynnistettiin Kelan ja Saamelaiskäräjien yhteistyöneuvottelujen myötä saamenkielisten asiakkaiden kuntoutuksen kehittämisen taustaksi. Selvitys toteutettiin monimenetelmäisesti ja moninäkökulmaisesti. Aluksi toteutettiin kartoittava kirjallisuuskatsaus. Sen jälkeen tehtiin Kelan kuntoutukseen ohjaaville tahoille sekä tulkkauksen ammattilaisille suunnattu kysely (N = 15) sekä saamenkielisten asiakkaiden haastattelut (N = 5).

Kirjallisuuskatsauksen perusteella saamenkielisten asiakkaiden kuntoutukseen liittyvä aiempi tutkimuskirjallisuus on niukkaa ja hajanaista. Tuloksissa korostuvat saamenkielisille asiakkaille suunnattujen sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden vaihtelevuus ja keskimääräistä korkeampi tyytymättömyys tarjolla oleviin palveluihin. Saamelaiskulttuuriin liittyvien erityispiirteiden ja kielten huomioiminen ei toteudu parhaalla mahdollisella tavalla palveluiden järjestämisessä. Myös Kelan palveluissa on todettu useita kehittämisen kohteita.

Kyselyn tulosten mukaan asiakkaiden kuntoutustarpeen tunnistamiseen liittyy haasteita. Esimerkiksi sopivaa kuntoutusta ei järjestetä tarpeeksi eikä kuntoutus kytkeydy tarpeeksi hyvin asiakkaiden arkeen. Myös Kelan kuntoutusta koskevassa viestinnässä nähdään puutteita. Huolimatta siitä, että saamenkieliseen viestintään on viime vuosina panostettu lisää, viestintä ei tavoita ammattilaisia tai asiakkaita toivotulla tavalla. Yhtenä suurimmista kuntoutukseen ohjautumisen esteistä nähdään pitkät välimatkat. Näistä huolimatta asiakkaat näyttävät kuitenkin hyötynneen Kelan kuntoutuksesta.

Asiakashaastattelujen perusteella kuntoutukseen osallistuminen oli asiakkaille positiivinen kokemus. Myös asiakkaat näkivät kehittämistarpeita erityisesti Kelan kuntoutukseen liittyvässä viestinnässä ja tiedonsaannissa. Asiakkaat kokivat, että usein kuntoutuskurssit jäävät täyttymättä tiedonpuutteen vuoksi. Saamen kieltä voi käyttää lähinnä vertaisten kanssa keskustellessa, sillä kuntoutuskursseilla ei juurikaan ollut saamen kielen taitoisia ammattilaisia. Myös tulkkaukseen liittyy joitakin osin ristiriitaisia kokemuksia. Se nähdään tärkeänä, mutta siinä on myös haasteita.

Kyselyn ja haastatteluiden perusteella saamenkielisten asiakkaiden kolmen kieliryhmän kulttuuristen ja kielellisten tarpeiden huomioimisessa on useita puutteita. Varsinkin yhteisöllisyyden kokemukset kuntoutuskurssilla ovat saamenkielisille asiakkaille erittäin merkityksellisiä, ja yhteisöllisyyttä toivotaan lisää.

Asiasanat (YSO): saamelaiset, saamenkieliset, saamelaiskulttuuri, kuntoutus, kuntoutuspalvelut, tulkkipalvelut, sosiaalipalvelut, terveyspalvelut, sosiaaliturva, kokemukset, monimenetelmätutkimus, kirjallisuuskatsaukset, kyselytutkimus, haastattelututkimus

1 Johdanto

Saamelaiset ovat arktista (Fennoskandian) aluetta asuttava alkuperäiskansa ja ainoa alkuperäiskansa Euroopan unionissa (Tervo, 2024). Laissa saamelaiskäräjistä (L 974/1995) saamelaisiksi määriteltyjä ihmisiä asui Suomessa vuonna 2019 noin 10 000, joista kotiseutualueella (Enontekiöllä, Inarissa, Sodankylässä ja Utsjoella) asui suunnilleen kolmannes ja loput sen ulkopuolella. (Saamelaiskäräjät, 2019.)

Saamelaisten suhde suomalaiseen sosiaaliturvajärjestelmään on pitkään ollut osin jännitteinen. Yhtenä syynä on ollut se, että saamelaiset ovat menettäneet vuosisatojen kuluessa päätätävältä omaa sosiaaliturvaansa koskevissa kysymyksissä. Samalla kun saamelaisista on tullut eri vaiheiden kautta nykyisen hyvinvointivaltion asiakkaita, omaehtoiset ja yhteisölliset sosiaalisen turvan järjestämistavat ovat saaneet väistyä. Toinen syy on liittynyt siihen, että sosiaaliturvajärjestelmä ei ole sen eri kehitysvaiheissa huomionnut saamelaisten erityisiä sosiaalisia oloja ja ongelmia, elämäntapoja ja tarpeita kaikilta osin tyydyttävällä tavalla. Vaikka sosiaalinen turvaverkko on niin saamelaisten kuin muidenkin suomalaisten kohdalla tullut aikojen saatossa monin tavoin kattavammaksi ja kehittyneemmäksi, saamelaisia koskettavien sosiaalisten kysymysten käsittely ja varsinkin niihin vastaaminen on jäänyt osin puolitiehen. (Ks. Laatu, 1997.) Esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuudessa on havaittu ongelmia enemmän saamen kieliä puhuvien kuin pääväestön keskuudessa Keskeisiä syitä saamenkielisille tarjottujen palveluiden hitaaseen kehittymiseen ovat olleet muun muassa tiedon puute, asenteet sekä lainsäädäntöön ja rahoitukseen liittyvät seikat. (Heikkilä, 2024.)

Erilaisiin haasteisiin on pyritty hakemaan ratkaisuja esimerkiksi lainsäädännön kautta. Saamelaisten asema alkuperäiskansana ja sen kielelliset ja kulttuuriset oikeudet on vahvistettu paitsi Suomen perustuslaissa (L 731/1999) myös Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa (mm. YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa). Laki saamelaiskäräjistä (9 §) myös velvoittaa viranomaiset neuvottelemaan saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana. Neuvotteluelvoite koskee muun muassa kotiseutualueen sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämistä tai muuta vastaavaa saamelaisten kieleen, kulttuuriin tai heidän asemaansa alkuperäiskansana vaikuttavaa asiaa. Lisäksi saamen kielilain (L 1086/2003) mukaan saamelaisella on oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää saamen kieltä. Saamen kielellä tarkoitetaan laissa inarinsaamen, koltansaamen ja pohjoissaamen kieltä.

Saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia määrittelevä lainsäädäntö ohjaa myös Kelan toimintaa. Kelassa onkin tehty varsinkin viimeksi kuluneina vuosina paljon työtä saamelaisten oikeuksien toteutumisen hyväksi. Kela on myös sopinut saamelaiskäräjien kanssa monitasoisesta yhteistyöstä saamelaisten sosiaaliturvan parantamiseksi ja saamen kielilain veloitteiden toteuttamiseksi.

Yhteistyöneuvotteluissa on todettu, että käytännössä edellä mainitut oikeudet eivät edelleenkään toteudu Kelan ja saamelaisten kohtaamisissa aina parhaalla mahdollisella tavalla. Yksi neuvotteluissa todettu keskeinen kehittämiskohde on ollut Kelan saamelaisille järjestämä

kuntoutus. Keskusteluissa nostettiin esiin, että esimerkiksi saamelaisten todellinen palvelutarve ei tule esiin, asiakkaat eivät löydä palveluihin ja tulkkausta pyydetään varsin vähän. Tätä kokonaisuutta tarkastelemaan perustettiin vuonna 2023 erillinen asiantuntijatyöryhmä, johon kutsuttiin mukaan paitsi Kelan myös saamelaiskäräjien ja Lapin hyvinvointialueen edustajia. Yhteistyösopimus- ja työryhmäkeskusteluihin pohjautuen käynnistettiin ensimmäisenä konkreettisenä toimenpiteenä vuonna 2023 alkuselvytys saamenkieliselle väestölle suunnattujen Kelan kuntoutuspalvelujen nykytilasta. Selvityksen toteuttajiksi nimettiin Kelan tutkimusryhmästä ryhmäpäällikkö Sari Miettinen, erikoistutkijat Sonja Tuomisto ja Markku Laatu sekä myöhemmin myös Oulun yliopistosta tutkija, asiantuntija Sunná Länsman.

Tässä alkuselvitystä koskevassa loppuraportissa käydään aluksi läpi Kelan saamenkielisille asiakkaille tarjottavia kuntoutuspalveluja ja täsmennetään niitä koskevat alkuselvityksen kysymyksenasettelut sekä tiedonkeruumenettelyt ja niiden avulla kerätyt aineistot. Sen jälkeen esitellään alkuselvityksen keskeiset tulokset. Raportin lopussa käydään läpi selvityksen toteuttamisessa noudatettuja keskeisiä tutkimuseettisiä periaatteita ja pohditaan esiteltyjen tulosten luotettavuutta sekä esitetään myös joitakin huomioon otettavia näkökohtia alkuselvitystä seuraavaa kuntoutuksen kehittämishanketta ja sen rinnalla toteutettavaa tutkimusta varten.

1.1 Kelan tarjoamat kuntoutuspalvelut saamenkielisille asiakkaille

Kela järjestää vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta, ammatillista kuntoutusta ja harkinnanvaraista kuntoutusta sekä korvaa kuntoutuspsykoterapiaa (Kela, 2021). Kelan järjestämien kuntoutuspalveluiden taustalla on laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista (L 566/2005).

Saamenkielinen asiakas voi halutessaan saada tulkkausta kaikkiin Kelan järjestämiin kuntoutuksiin, mikäli sopiva tulkki löytyy. Saamenkielisille suunnattuja Kelan kuntoutuskursseja ovat tämän selvityksen käynnistyessä olleet ikääntyneen monisairaana IKKU-kurssi, tuki- ja liikuntaelinsairautta sairastavien Tules-kurssi sekä omaishoitajien kurssi. Kurseille on ollut mahdollisuus järjestää saamen kielen tulkkaus koko kuntoutuskurssin ajaksi (ks. esim. Kela, 2020).

1.2 Saamen kielet Suomessa ja Kelan palveluissa

Suomessa käytettäviä saamen kieliä on kolme: inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame. Kaikkiaan saamen kieliä on yhteensä yhdeksän, ja niitä puhutaan Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä. Saamelaisia on laskutavasta riippuen arviolta 60 000–100 000 henkilöä, joista noin 10 000 asuu Suomessa. (Kotimaisten kielten keskus, 2024). Väestörekisteritietojen mukaan vuonna 2020 äidinkielekseen saamen ilmoitti kuitenkin vain 1 430 täysi-ikäistä henkilöä. On huomioitava, että saamenkielisten väestörekisterin äidinkielitiedot eivät ole ajantasaista. Epäselvyyksiä on esimerkiksi jaottelussa pohjois-, inarin- ja koltansaameen, ja useiden henkilöiden osalla lukee tiedoissa ainoastaan 'saame'. (Arola, 2021.) Tällä voi olla vaikutusta palveluiden järjestämiseen, kun ei ole varmuutta siitä, millä alueella on tarvetta tietyille saamenkielisille palveluille. Saamen kielillä on ollut virallinen asema saamelaisten kotiseutualueella (Enontekiö, Inari, Utsjoki, Sodankylän pohjoisosa) vuodesta 1992 asti, jonka

perusteella saamenkielisillä on oikeus asioida omalla äidinkielellään esimerkiksi virastoissa ja sairaaloissa. (Kotimaisten kielten keskus, 2024).

Kelassa on kehitetty saamenkielisten asiakkaiden palveluja systemaattisemmin 1990-luvun alkupuolelta lähtien, jolloin Kela solmi yhteistyösopimuksen saamelaisvaltuuskunnan kanssa. Vuonna 1991 solmitussa sopimuksessa Kela sitoutui saamenkielisten asiakkaiden palvelutarpeiden selvittämiseen ja saamenkielisille ihmisille tarkoitettujen palvelujen kehittämiseen. Vuonna 2021 saamelaiskäräjien kanssa solmitussa uudistetussa sopimuksessa linjattiin aiempaa tarkemmin ja laajemmin Kelan saamenkielisten palvelujen kehittämistavoitteita. Sopimuksessa sovittiin siitä, että Kela pyrkii suunnitelmallisesti edistämään saamen kielilain toteutumista käytännössä. Sen mukaan Kela muun muassa kehittää aktiivisesti saamenkielisiä palveluja, mukaan lukien verkkoasiointia, ja Kela myös huomioi rekrytoinnissa saamen kielen taidon ja kulttuuriosaamisen. Lisäksi Kela kääntää saameksi lomakkeita ja sähköisen asiointin asiakirjoja.

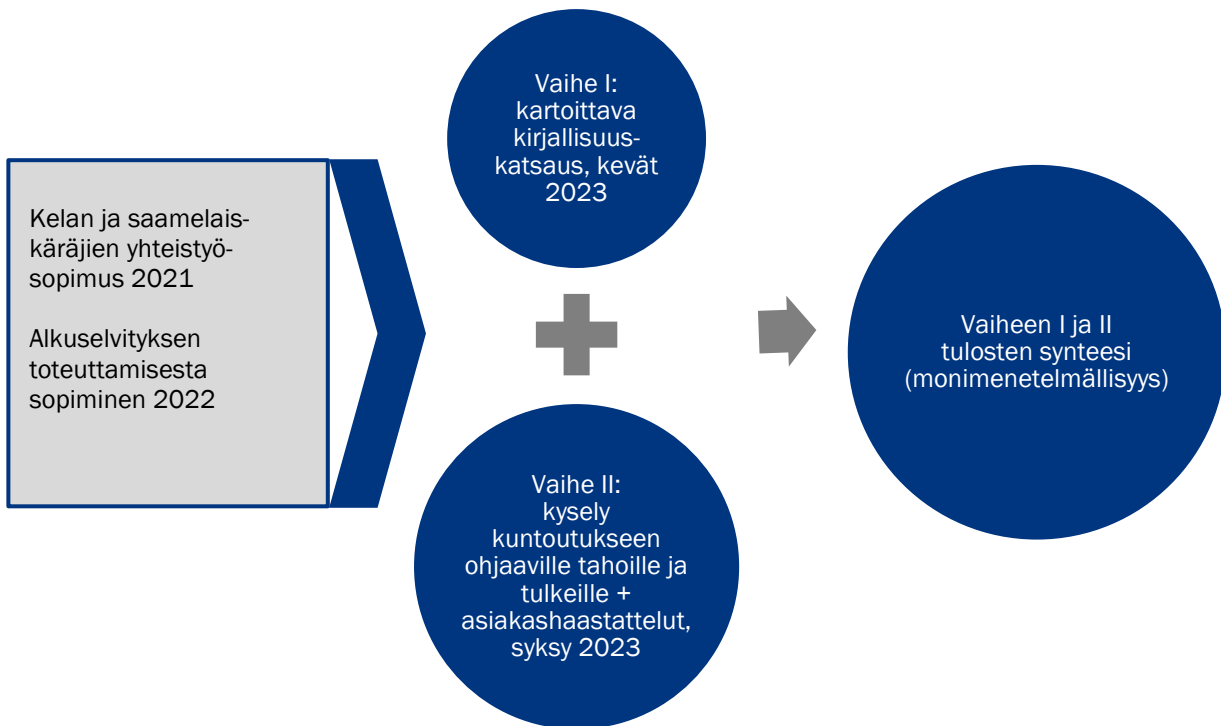
Tällä hetkellä Kelan internetsivuilla kerrotaan Kelan palveluista ja etuuksista kaikilla kolmella saamen kielellä. Myös useiden etuuksien hakemista varten on käytössä omakielinen lomake. Myös asiakaspalveluun on panostettu, ja palvelua saakin pohjois- ja koltansaameksi sekä tulkattuna myös inarinsaameksi. (Kela, 2023.)

2 Selvityksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Selvityksen tarkoituksena on saamenkielisille suunnattujen Kelan kuntoutuspalvelujen nykytilan kuvaaminen kehittämishankkeen taustalle. Selvityksessä ollaan kiinnostuneita saamenkielisille henkilöille suunnattujen Kelan kuntoutus- ja tulkkauspalvelujen käytöstä, palveluja koskevasta palvelutyytyväisyydestä ja kuntoutukseen ohjautumisesta. Keskeisenä tarkastelun kohteena on saamenkielisen väestön kuntoutuspalvelujen kulttuurinmukainen toteutuminen.

Selvityksessä on kaksi vaihetta. Ensimmäisessä osassa kootaan tutkittua tietoa kartoittavan kirjallisuuskatsauksen avulla. Toisessa osassa kuvataan kyselyn ja haastattelujen avulla saamenkielisten henkilöiden ja kuntoutukseen ohjaavien tahojen sekä tulkkauspalveluja toteuttavien ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä Kelan kuntoutuksesta sekä kuntoutukseen ohjautumisesta. Aineistonkeruut täydentävät toisiaan ja tuottavat siten yhdessä tietoa tarkasteltavasta kokonaisuudesta eri näkökulmista. (Kuvio 1, s. 8.)

Kuvio 1. Selvityksen vaiheet.

Vaihe I: kartoittavalla kirjallisuuskatsauksella haettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä tiedetään saamenkielisen väestön sosiaaliturvaetuuksien ja palvelujen käytöstä, erityisesti kuntoutuksesta ja siihen ohjautumisesta?
2. Millaisia mahdollisia erityisjärjestelyjä on toteutettu saamenkielisen väestön tarpeiden huomioon ottamiseksi kuntoutuspalvelujen järjestämisessä?
3. Mitä tiedetään Kelan kuntoutuspalvelujen soveltuvuudesta saamenkieliselle väestölle?
4. Mitä tiedetään tulkkauspalvelujen käytettävyydestä eri kuntoutusmuodoissa?

Vaihe II: kyselyllä ja haastatteluilla haetaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisia näkemyksiä kuntoutukseen ohjaavilla tahoilla ja tulkkauspalveluja toteuttavilla ammattilaisilla on saamenkielisen väestön kuntoutukseen ohjautumisesta, kuntoutuksen toteutumisesta sekä niiden kulttuurinmukaisuudesta?
2. Millaisia kokemuksia saamenkielisillä asiakkailla, jotka ovat osallistuneet saamenkielisille suunnatuille IKKU- ja Tules-kursseille Lapin kuntoutuksessa vuonna 2023, on Kelan kuntoutukseen ohjautumisesta?
3. Millaisia kokemuksia saamenkielisillä asiakkailla, jotka ovat osallistuneet saamenkielisille suunnatuille IKKU- ja Tules-kursseille Lapin kuntoutuksessa vuonna 2023, on toteutuneista kursseista ja tulkkauspalveluista?

3 Menetelmät ja aineistot

3.1 Selvityksen kulku

Kela ja Saamelaiskäräjät sopivat vuonna 2021 yhteistyöstä saamelaisten sosiaaliturvan parantamiseksi ja saamen kielilain (L 1086/2003) velvoitteiden toteuttamiseksi. Selvityksen suunnittelussa keskeistä alusta lähtien oli tiivis yhteistyö Lapin hyvinvointialueen ja Saamelaiskäräjien asiantuntijoiden kanssa.

Selvitys toteutui seuraavien vaiheiden kautta:

1. syksy 2022: useita yhteistyökumppaneiden välisiä keskusteluja tulevan selvityksen luonteesta ja saamenkielisten asiakkaiden kuntoutukseen liittyvistä tiedontarpeista
2. tammikuu–maaliskuu 2023: selvityksen käytännön toteutuksen käynnistyminen, tutkimussuunnitelman laatiminen ja kirjallisuushakujen tekeminen
3. huhtikuu 2023: yhteisöllinen hyväksyntä selvitykselle Saamelaiskäräjiltä
4. toukokuu–kesäkuu 2023: eettiseen toimikuntaan toimitettavien dokumenttien kokoaminen. Vaikka kysymyksessä ei ollutkaan varsinainen tutkimushanke, vaan esiselvitys, aiheen sensitiivisyyden vuoksi perusteellisempi eettinen tarkastelu nähtiin tärkeäksi
5. kesäkuu–elokuu 2023: tietosuojan vaikutustenarviointi (DPIA)
6. syyskuu 2023: eettisen toimikunnan puoltava ennakoarviolausunto, saamen kielen taitoisen tutkijan rekrytointi
7. syyskuu–lokakuu 2023: kysely kuntoutukseen ohjaaville tahoille sekä tulkeille, asiakkaiden rekrytointi asiakashaastatteluita varten
8. marraskuu–joulukuu 2023: asiakashaastattelut, tutkimustulosten koonti.

3.2 Monimenetelmällinen tutkimusote

Tämä selvitys toteutettiin monimenetelmällisesti. Monimenetelmällisyydellä tarkoitetaan erilaisten tutkimusmenetelmien yhdistämistä samassa tutkimuksessa. 'Monimenetelmällisyys' on usein suomen kielessä käytetty termi, mutta voidaan puhua myös esimerkiksi (menetelmä) triangulaatiosta, jolla tarkoitetaan tapaa tarkastella ilmiötä tai tutkimusaihetta usean eri aineiston kautta. Eri näkökulmista saatua tietoa voidaan käyttää vahvistamaan tai valaisemaan tutkimusongelmaa. Tällainen tapa vähentää menetelmällisiä vinoumia ja lisää tutkimuksen toistettavuutta. (Abdalla ym., 2018.) Kuntoutuksen tutkimuksessa on hedelmällistä hyödyntää monimenetelmällisyyttä. Kuntoutuksessa on osallisena useita toimijoita (kuntoutuja, kuntouttajat), joten myös haasteena voidaan nähdä eri toimijoiden näkökulmien yhdistäminen, joka on huomioitava tutkimusprosessin aikana analyysien edetessä. (Seppänen-Järvelä ym., 2019.)

Alkuperäiskansojen tutkimuksessa monimenetelmällisyys nähdään erityisen merkityksellisenä, sillä hyödyntämällä useita menetelmiä on mahdollista integroida useita elämäntutkimuksia, näkökulmia ja arvoja. Alkuperäiskansojen tutkimukseen liittyvässä monimenetelmällisyydessä on kyse erilaisten äänien kutsumisesta osalliseksi vuoropuhelua, jonka avulla on mahdollista esimerkiksi edistää tutkimuksen sosiaalista validiteettia. On myös todettu, että

alkuperäiskansoja ei voida tutkia ilman monimenetelmällistä lähestymistapaa. (Chilisa & Tsheko, 2014.)

Tässä selvityksessä monimenetelmällistä tutkimusotetta sovellettiin siten, että aluksi toteutettiin kartoittava kirjallisuuskatsaus ja sen jälkeen kysely kuntoutukseen ohjaaville tahoille ja tulkeille sekä lopuksi asiakashaastattelut. Tässä hankkeen loppuraportissa eri menetelmin ja eri toimijoilta kerättyä tietoa kootaan yhteen ja sen pohjalta tehdään johtopäätöksiä saamenkielisten asiakkaiden Kelan kuntoutuksen nykytilasta. Ennen tätä tarkastelemme raportissa kuitenkin hieman tarkemmin kartoittavan kirjallisuuskatsauksen, kyselyjen ja haastattelujen toteuttamistapaa.

3.3 Kartoittava kirjallisuuskatsaus

Aiempaa aiheeseen liittyvää kirjallisuutta alettiin etsiä kartoittavan kirjallisuuskatsauksen (*scoping review*) avulla. Kartoittavan kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista hahmottaa, missä määrin ja minkä tyyppistä tietoa aiheesta on olemassa sekä löytää aiheeseen liittyviä lähteitä monipuolisesti. Näin tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä saadaan laaja kuva (Arksey & O'Malley, 2005). Tässä selvityksessä kartoittava kirjallisuuskatsaus nähtiin sopivana menetelmänä, sillä lähtökohtaisesti oletuksena oli, että aihetta on aiemmin tutkittu varsin vähän ja kaikki saatavilla oleva kirjallisuus olisi selvityksen toteuttamisen kannalta tärkeää. Lisäksi kysymyksessä on pienimuotoinen alkuselvitys, ei laaja tutkimushanke, joten kartoittavan kirjallisuuskatsauksen avulla saataisiin hyvä kokonaiskuva aiheeseen liittyvästä jo olemassa olevasta kirjallisuudesta.

Kartoittavan kirjallisuuskatsauksen toteuttamista pohjusti tutkijoiden ja yhteistyötahojen yhteiset selvityksen toteuttamiseen liittyvät keskustelut keskeisistä aiheeseen liittyvistä teemoista. Näiden keskustelujen pohjalta tutkijat hahmottelivat sopivia hakusanoja, joilla tietoa lähdettiin etsimään. Tiedonhaut tehtiin Kelan informaattikkojen toimesta. Heidän kanssaan käytiin myös keskustelua ja ideointia sopivista hakusanoista. Hakuja tehtiin useita sekä kotimaisiin että ulkomaisiin tietokantoihin eri hakusanayhdistelmin suomeksi, englanniksi, ruotsiksi, norjaksi ja saameksi. Saamenkielisen haun suoritti Suomen saamelaisen erikoiskirjaston erikoiskirjastonhoitaja. Aluksi hakuja tehtiin suppeammilla hakusanoilla, sitten hakua laajennettiin.¹

Niin kutsuttua harmaata kirjallisuutta etsittiin Google-hakujen avulla. Harmaaksi kirjallisuudeksi kutsutaan suppeaan käyttöön tarkoitettuja lähteitä, joita voi olla vaikea löytää. Harmaata kirjallisuutta ei tavallisesti löydä kirjastojen kokoelmista, ja sitä julkaisevat yleensä tahot, jotka eivät tee julkaisutoimintaa päätehtävänänsä. Harmaata kirjallisuutta ei välttämättä tallenneta viitetietokantoihin. Raportit, konferenssijulkaisut, kliiniset tutkimukset ja opinnäytteet ovat esimerkkejä harmaasta kirjallisuudesta, joissa voi olla hyvinkin ajankohtaista ja relevanttia

¹ Esitämme tässä esimerkin laajennetun haun hakusanoista suomeksi: *saamelai* OR saamenkielis* OR inarinsaamelai* OR kalastajasaamelai* OR kaupunkisaamelai* OR kolttasaamelai* OR metsäsaamelai* OR tunturisaamelai* AND kuntoutu* OR tulkkaukspalvelu* OR tulkkipalvelu* OR avokuntoutu* OR mielenterveyskuntoutu* OR mielenterveyspalvelu* OR psykoterapia* OR sosiaaliturva* OR sosiaalihuol* OR sosiaalietuu* OR sosiaalipalvelu* OR "sosiaali- ja terveyspalvelu*" OR sosiaalityö* OR sosiaalipoli**.
Tietokannat: Finna, CINAHL, Embase, PubMed, ProQuest, SocINDEX, Libris ja Oria.

tietoa, mutta ne eivät ole läpikäyneet vertaisarviointiprosessia. Tämän vuoksi harmaaseen kirjallisuuteen tulee suhtautua kriittisesti. (Tampereen yliopisto, 2023.)

Kansainvälisiä tutkimuksia, jotka otsikon ja tiivistelmän mukaan sopivat aiheeseen, löytyi 34 ja kotimaisia 22. Tarkemman lukemisen jälkeen tähän yhteenvetoon valikoitui 24 sopivinta artikkelia. Harmaan kirjallisuuden osalta olennaisia lähteitä löytyi suomen kielellä 17 ja saamen kielellä 8. Saamenkielisten lähteiden läpikäynnin teki saamen kielen taitoinen tutkija.

Kartoittavan kirjallisuuskatsauksen perusteella voimme todeta, että saamenkielisten tai saamelaisten kuntoutukseen liittyvä tutkimuskirjallisuus oli niukkaa ja melko pirstaleista. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin liittyviä tutkimuksia tai selvityksiä löytyi Suomesta, Ruotsista ja Norjasta. Kirjallisuudessa käytetään rinnakkain sekä termiä saamelaiset että saamenkieliset.

3.4 Kysely

Kelan kuntoutukseen ohjaaville tahoille ja tulkkauspalveluja toteuttaville ammattilaisille suunnattuun kyselyyn vastasi 15 ammattilaista. Kyselyllä kartoitettiin heidän näkemyksiään saamenkielisen väestön ohjautumisesta Kelan kuntoutukseen sekä kuntoutuksen toteutumisesta. Lisäksi haluttiin selvittää tulkkauspalvelujen toimivuutta osana kuntoutukseen ohjautumista ja Kelan kuntoutuksen toteutumista.

Kyselyn kohderyhmänä olivat keskeiset tahot ja ammattiryhmät, jotka ohjaavat saamenkielisiä henkilöitä kuntoutukseen ja toteuttavat tulkkausta. Kohdejoukon suuruudeksi arvioitiin noin 50 henkilöä. Kysely kohdistettiin Lapin hyvinvointialueella työskenteleville sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille sekä saamen kielten tulkeille. Sopivan kohderyhmän valinnassa sekä kyselyn jakamisessa hyödynnettiin selvityksen yhteistyötahojen asiantuntemusta ja verkostoja. Kysely jaettiin kyseiselle kohderyhmälle kahden yhteisesti sovitun yhdyshenkilön kautta, jotka välittivät kyselyä eteenpäin tahoillaan. Saamen kielten tulkkien yhteystiedot saatiin [Saamelaiskäräjien kääntäjä- ja tulkkipalvelun kautta \(samediggi.fi/kaantajat-ja-tulkit\)](https://www.samediggi.fi/kaantajat-ja-tulkit). Kysely lähetettiin heille sähköpostitse. Lisäksi kyselyä jaettiin Sámi Soster ry:n kautta. Kyselyaineisto kerättiin Questback-kyselyllä.

Kyselylomakkeella oli viisi osiota: Taustatiedot, Saamenkielisten asiakkaiden kuntoutuspolun toteutuminen, Viestintä, Tulkkaus ja Kelan kuntoutuksen hyödyt saamenkielisille asiakkaille. Lomake sisälsi yhteensä 50 kysymystä tai väittämää, joista avoimia kysymyksiä oli 7. Väittämien osalta käytettiin kuusiportaista Likert-asteikkoa (1 = eri mieltä; 2 = osittain eri mieltä; 3 = ei samaa eikä eri mieltä; 4 = osittain samaa mieltä; 5 = samaa mieltä; 6 = en osaa sanoa).

3.5 Haastattelut

Haastattelun kohderyhmänä olivat henkilöt (N = 5), jotka osallistuivat saamenkielisille suunnattuun Kelan kuntoutukseen (IKKU- ja Tules-kurssi) Lapin kuntoutuksessa vuoden 2023 aikana. Lapin kuntoutus on Kelan palveluntuottaja, joka toteuttaa Kelan kuntoutusta kohdentuen myös saamenkielisille asiakkaille. Haastattelujen kohderyhmän määrittelyssä käytettiin

kieliperustetta, eli haastattelukutsu kohdennettiin henkilöille, jotka osallistuivat nimenomaan saamenkielisille suunnatuille Kelan kuntoutuskursseille kyseisen palveluntuottajan luona, ja haastattelukutsun saatuaan henkilö sai vielä itse määritellä, kuuluuko hän kohdejoukkoon.

Kelan tutkimus laati haastattelukutsun (liite), joka välitettiin haastattelun kohderyhmälle. Haastattelukutsun kielinä olivat suomi ja pohjoissaame. Ennakkotietona Lapin kuntoutuksesta kerrottiin, että tulkkaispalveluja kyseisillä kursseilla oli käytetty vain pohjoissaamenkielen osalta. Muulta osin asiakkaat ovat käyttäneet suomen kieltä. Näiden tietojen perusteella tiedote laadittiin suomeksi ja pohjoissaameksi. Haastattelukutsussa oli tutkijoiden yhteystiedot. Tutkijoihin oli mahdollista ottaa yhteyttä suomeksi tai pohjoissaameksi.

Haastattelukutsun saaneet henkilöt, jotka olivat halukkaita osallistumaan haastatteluihin, ottivat itse yhteyttä Kelan tutkijoihin kutsussa määritellyllä tavalla. Kelan tutkijoihin yhteyttä ottaneiden henkilöiden kanssa sovittiin haastatteluaika. Haastattelut toteutti saamen kielen taitoinen tutkija (Sunná Länsman, SL) ja ne toteutettiin puhelimitse. Haastattelut nauhoitettiin, jonka jälkeen tutkija SL litteroi ne ja käänsi suomen kielelle, mikäli haastattelu oli toteutettu saamen kielellä. Haastatteluista yksi toteutettiin suomeksi ja neljä pohjoissaameksi. Henkilön suostumus osallistua haastateltavaksi dokumentoitiin haastattelun aluksi. Haastattelurungon suunnittelussa hyödynnettiin selvityksen yhteistyötahojen asiantuntemusta.

3.6 Analyysimenetelmät

Analyysimenetelminä käytettiin kyselyn strukturoitujen kysymysten osalta kuvailevia tilastollisia menetelmiä (frekvenssit, prosentit, keskiarvo). Tilastollisessa analyysissä käytettiin SPSS-ohjelmaa (Statistical Package for Social Sciences version 29). Avointen kysymysten ja haastatteluaineiston analysoinnissa käytettiin Atlas.ti (22.1) -ohjelmistoa. Analyysimenetelmäksi valittiin induktiivinen eli aineistolähtöinen sisällönanalyysi, jossa analyysin tulokset nousevat tekstistä, eikä aineistosta etsitä ennalta määriteltyjä kategorioita. Menetelmä koettiin hyväksi myös siitä syystä, että aiheesta on niukasti aiempaa tutkimustietoa, ja selvityksen tuloksilla pyritään löytämään ratkaisuja käytäntöjen kehittämiseen. (Vears & Gillam, 2022.)

4 Tulokset

4.1 Vaihe I: Saamenkielisen väestön sosiaali- ja terveyspalveluita sekä kuntoutusta koskeva kartoittava kirjallisuuskatsaus

4.1.1 Palvelujen käyttö, toteutuminen ja tyytyväisyys

Useissa tutkimuksissa on todettu, että Suomessa saamenkielisille suunnattujen palvelujen saatavuus on erittäin vaihtelevaa ja toteutuu usein heikosti (Arola, 2021; Heikkilä ym., 2013; Huotari ym., 2014; Lukkarinen, 2001; Ruotanen, 2021). Eroja on myös eri kielialueiden välillä: pohjoissaameksi palveluja saa paremmin kuin inarin- tai koltansaamen kielellä. (Ruotanen, 2021.)

Saamelaisten kotiseutualueella (Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueet sekä Lapin paliskunnan alue Sodankylän kunnasta eli Vuotson alue) vain 7 % vastaajista pitää palveluiden saatavuutta hyvänä ja melkein puolet pitää tilannetta heikkona (Arola, 2021). Kuntakohtaiset erot palveluissa ovat kuitenkin suuria ja eroja palveluiden saatavuudessa on myös kuntien sisällä (Arola, 2021; Heikkilä ym., 2013). Yksi keskeisimpiä palvelujen saatavuuteen vaikuttavista tekijöistä on pitkät etäisyydet (Heikkilä ym., 2013; Heikkilä ym., 2019). Saamenkielisistä palveluista parhaiten on tarjolla päivähoitoa ja kielipesätoimintaa sekä vanhusten kotiapua. Myös Utsjoen kunnan saamenkielistä yleislääkäripalvelua on pidetty tärkeänä. (Heikkilä ym., 2013.) Asioinnin muuttuminen entistä enemmän puhelin- ja internetpainotteiseksi vaikeuttaa palveluiden saatavuutta saamenkielisillä asiakkailla (Heikkilä ym., 2013).

Saamebarometrissä (2021) terveyspalvelut koettiin tärkeimmiksi saamenkielisiksi palveluiksi. Valtiollisista palveluista tunnetuimpia olivat Kelan saamenkieliset palvelut. (Arola, 2021.) Iso osa vastaajista ei kuitenkaan ole pyrkinyt saamaan terveyspalveluja saamen kielellä. Tähän saattaa vaikuttaa esimerkiksi tiedon puute tarjolla olevista palveluista. (Arola, 2021; Heikkilä ym., 2013.) Oikeutta saamenkielisiin palveluihin pidetään tärkeänä, mutta saamenkielinen asiointi ei aina tunnu luontevalta johtuen esimerkiksi puutteellisesta saamen kielen luku- ja kirjoitustaidosta. (Pasanen, 2016).

Saamelaisten tyytyväisyys peruspalveluihin on yleistasoltaan Suomen keskimääräistä tasoa alhaisempi. Saamelaisalueen saamelaisista alle puolet ilmoitti olevansa tyytyväinen sosiaali- ja terveyspalveluihin. Yli puolet vastaajista (55 %) oli tyytyväisiä terveyspalveluihin ja reilu neljäsosa (28 %) oli tyytyväisiä sosiaalipalveluihin. (Heikkilä ym., 2013.) Ne saamelaiset, jotka asuivat saamelaisalueen ulkopuolella, olivat tyytyväisiä yleisiin hyvinvointipalveluihin. Valtaosin tyytymättömyyttä on myös mielenterveys-, kuntoutus- ja kotipalvelujen saatavuuteen sekä aikuissosiaalityöhön. (Heikkilä ym., 2019.) Palvelutyytyväisyyteen ovat vaikuttaneet myös asiakkaan äidinkieli sekä arkikieli. Asiakkaat, joilla on suomen kieli arkikielenä, ovat kokeneet palvelujen saatavuuden helpommaksi kuin muut kieliryhmät. (Heikkilä ym., 2013.)

Myös Norjassa tehdyissä tutkimuksissa saamenkielisillä asiakkailla on havaittu tyytymättömyyttä palveluihin. Saamenkieliset asiakkaat olivat tyytymättömämpiä perusterveydenhuollon palveluihin kuin norjalaiset. Etenkin lääkäripalveluissa oli tyytymättömyyttä. Tyytymättömyys liittyi esimerkiksi lääkärin puutteelliseen kielitaitoon ja sen myötä seuranneisiin väärinymmärryksiin. (Nystad ym., 2008). Saamelaisilla on todettu myös epäluottamusta ja tyytymättömyyttä liittyen psykiatriseen sairaalahoitoon. Norjalaisiin verrattuna saamelaiset asiakkaat olivat vähemmän tyytyväisiä muun muassa kontaktiin hoitohenkilökunnan kanssa. (Sørli & Nergård, 2005.)

Nuoriin liittyvässä tutkimuksessa havaittiin, että saamelaisten ja ei-saamelaisten nuorten välillä ei ole eroa terveyspalvelujen käytössä. Kuitenkin saamelaiset nuoret käyttivät yleislääkärinä useammin (Kroik ym., 2021). Kouluterveydenhoitajan vastaanottoa saamelaisnuoret eivät ole myöskään mielellään hyödyntäneet, koska eivät ole luottaneet palveluun tai uskoneet, että siitä olisi heille hyötyä (Turi ym., 2009).

4.1.2 Saamenkielisissä palveluissa huomioitavia erityispiirteitä

Useissa tutkimuksissa tuodaan esiin, että saamenkielinen väestö saattaa kokea turvattomuutta ja luottamuspulaa terveydenhuollon organisaatioita ja henkilöstöä kohtaan. Tähän on usein syynä se, että terveydenhuollon henkilöstöllä ei ole tarpeeksi tietoa ja ymmärrystä saamelaiskulttuurista, saamelaisten historiasta ja esimerkiksi poronhoidosta (Daerga ym., 2012; Engnes ym., 2021; Mehus ym., 2018; Mehus ym., 2019; Ness & Munkejord, 2022). Tämä voi johtaa epärealistiseen hoidon suunnitteluun tai jopa vääriin diagnooseihin (Daerga ym., 2012; Huotari ym., 2014; Lukkarinen, 2001; Mehus ym., 2019). Myös puutteet henkilökunnan saamen kielen taidoissa aiheuttavat saamenkielisille turvattomuutta ja ulkopuolisuuden tunnetta, ja jopa tunnetta siitä, että heidän kulttuurinsa kielletään (Huotari ym., 2014; Mehus ym., 2019). Eristetyksi tulemisen kokemukset voivat saada henkilön jopa epäilemään omia oireitaan (Mehus ym., 2019).

Saamelaiskulttuurissa pidetään tärkeänä hyvän yhteyden luomista ammattilaisen ja asiakkaan välillä sosiaali- ja terveystalveissa. Tähän on varattava tarpeeksi aikaa (Engnes ym., 2021; Huotari ym., 2014; Mehus ym., 2018). Yhteyttä pyritään luomaan keskustelemalla esimerkiksi asiakkaan asuinpaikasta ja perhesuhteista. On mahdollista, että asiakkaat eivät kerro kaikkea itsestään ensimmäisellä tapaamiskerralla, vaan esimerkiksi oireista puhutaan aluksi ”kierrelle”. Kommunikoinnin on oltava kunnioittavaa ja harkitsevaa. Liian suorat kysymykset voidaan kokea epäkunnioittaviksi. (Engnes ym., 2021; Mehus ym., 2018.)

Saamelaiskulttuurissa on tavallista, että vaikeista asioista ei puhuta ulkopuolisille. Tässä yhteydessä puhutaankin usein niin sanotusta pärjäämispakosta. Sillä tarkoitetaan tilanteita, joissa saamelaiset ovat ajan myötä pyrkineet pärjäämään itse pyytämättä apua muilta. Tähän liittyy esimerkiksi keskusteleminen aiheista, jotka mielletään tabuiksi, kuten mielenterveysongelmat. Myös saamelaisten syrjimisestä ja assimiloitumisesta aiheutuneet traumat ovat johtaneet pärjäämispakkoon. (Faurie, 2011; Huotari ym., 2014.) Lisäksi saamelaiskulttuurissa liian kärkeviä mielipiteitä ei usein sanota ääneen, vaan niistä mieluummin vaietaan. Saattaa myös olla, että esimerkiksi palveluja ei kritisoida, jotta ne eivät vaarantuisi. (Heikkilä ym., 2013.)

Saamelaiskulttuurin tuntemisella ja siihen liittyvien arvojen ja normien huomioimisella on vaikutuksia asiakkaan ja ammattilaisen väliseen vuorovaikutukseen sekä asiakkaan osallisuuteen palveluissa (Engnes ym., 2021; Melbøe, 2018; Sørly ym., 2021). Saamelaisille erittäin merkityksellistä on perheen ja suvun huomioiminen. Perhe on sosiaalinen järjestelmä, jossa kaikilla on selkeät roolit. Mikäli terveydenhuollossa ei osata huomioida näitä keskeisiä arvoja, voi asiointi terveydenhuollossa uhata perheyhteisön koherenssia. (Kroik ym., 2021.)

Etenkin mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltä on keskeistä. Mitä sairaampi henkilö on, sitä suurempi äidinkielen merkitys on. Myös ikääntyneiden voi olla haastavaa asioida muuten kuin omalla äidinkielellään. Useat saamenkieliset ikääntyneet joutuvat suomenkielisiin hoivakoteihin, joissa ongelmia voi syntyä esimerkiksi dementiaan liittyvien testien kanssa. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa ikääntynyt ei ymmärrä kysymyksiä, koska niitä ei esitetä hänen omalla äidinkielellään. (Huotari ym., 2014.) Ruotsalaistutkimuksessa on kuitenkin todettu, että kaikki palvelutalossa asuvat ikääntyneet saamenkieliset eivät toivo henkilökunnalta kaksikielisyyttä (Ness ym., 2019).

Saamelaisille on myös tärkeää erittäin tiivis luontosuhde. Luonto ja luontaiselinkeinot nähdään monin eri tavoin merkityksellisenä saamelaiskulttuurissa (Faurie, 2011; Sørly ym., 2021). Norjalaisessa tutkimuksessa on myös todettu, että saamelaispotilaat käyttivät merkittävästi enemmän perinteisiä ja täydentäviä hoitomuotoja kuin norjalaiset potilaat (Sexton & Sørлие, 2008).

4.1.3 Kelan kuntoutus

Kelan palveluiden saatavuudessa on todettu saamenkielisillä laajoja ongelmia (Heikkilä ym., 2019). Saamelaisen kulttuurin ja perinteisten elinkeinojen sekä sosiaaliturvalainsäädännön yhteensovittaminen aiheuttaa usein haasteita. Myös ratkaisutyössä olisi oltava osaamista ja tietoa perinteisiin elinkeinoihin liittyen. Lainsäädännönkin tulisi aiempaa paremmin ottaa huomioon saamelaisten elinkeinot ja niiden kulttuurinen merkitys ja toteuttamisen mahdollisuudet. (Faurie, 2011).

Vuonna 2017 toteutetussa saamenkielisten palveluiden nykytilakartoituksessa todettiin, että terveydenhuoltolain 28 §:n mukaista lääkinnällistä kuntoutusta ei ollut saatavilla millään saamen kielellä. Kuntoutukseen liittyvä ohjaus muulla kuin asiakkaan äidinkielellä, tuottaa hankaluuksia ja saattaa vaikeuttaa kuntoutumista. Myöskään saamenkielisiä apuvälinepalveluja ei ollut tarjolla. (Lehtola & Ruotsala, 2017.) Olisi hyvä, jos kuntoutuksen järjestämisessä voitaisiin myös huomioida kielensä menettäneet saamelaiset. Heille kuntoutus järjestettäisiin suomen kielellä mutta saamelainen kulttuuri ja perinteiset elinkeinot huomioiden. (Faurie, 2011.)

Kuntoutuskursseja joudutaan toisinaan perumaan johtuen vähäisestä osallistujamäärästä. Syynä tähän saattaa olla esimerkiksi kurssien ajankohdat, jotka eivät välttämättä sovi yhteen saamelaisille tyypillisten elinkeinojen harjoittamisen kanssa. Esimerkiksi poronhoitoon liittyvät tiettyjen sääolosuhteiden ja luonnon kiertokulun huomioiminen, jolloin työssäoloaika on vaikea suunnitella etukäteen. Maatalousyrittäjillä kuntoutuksiin osallistumattomuuteen saattaa myös vaikuttaa työterveyshuollon puute. (Faurie, 2011.)

Kelan palveluissa on viime vuosien aikana tapahtunut muutoksia, kuten asioinnin siirtyminen suurelta osin verkkoon. Dokumentit ja sivustot tulee saamen kielilain toteuttamiseksi kääntää saamen kielelle. Iäkkäämmille saamenkielisille asiakkaille haasteita voi silti tuottaa ylipäätään tottumattomuus verkkoasiointiin sekä myös byrokraattisten termien ja viranomaiskielen ymmärtäminen, sillä heillä saattaa olla puutteita suomen kielen taidossa. Toisaalta myös saamen kielen luku- ja kirjoitustaito saattaa olla heikkoa. Ikääntyneille sopiva vaihtoehto onkin selko-kielinen materiaali. (Huotari ym., 2014).

4.1.4 Tulkkauspalveluista

Tutkimuksia, joissa on tarkasteltu tulkin käyttöä saamenkielisten asiakkaiden/potilaiden asioinnissa, löytyi sekä kotimaisesta että kansainvälisestä kirjallisuudesta. Ainoastaan päivähoidossa ja perusopetuksessa saamelaisilla on lakiin perustuva oikeus saada palvelu omalla kielellään. Muissa tapauksissa on riittävä, että on järjestetty tulkkausmahdollisuus. On tärkeää muistaa, että kieli kertoo myös henkilön kuulumisesta tiettyyn kulttuuriseen ryhmään ja on osa hänen identiteettiään. Tämän vuoksi pelkkä kielitaito ei aina riitä, vaan tulkkina toimiva tai

saamea puhuva henkilö tarvitsee tietoa myös viranomaisten toiminnasta ja kulttuurin erityispiirteistä. (Pohjola, 2016.)

Norjalaisissa tutkimuksissa tuodaan esiin, että henkilökunta ei välttämättä ymmärrä tulkin merkitystä esimerkiksi potilasturvallisuuden näkökulmasta ja tulkkipalvelua ei aina hyödynnetä tai tarjota asiakkaalle, vaikka siihen olisi mahdollisuus (Mehus ym., 2019; Nystad ym., 2008). On myös tilanteita, että asiakas ei tuo esiin sitä, että tarvitsisi tulkkia tai asiakas ei ole halukas käyttämään tulkkaukspalvelua (Ness & Munkejord, 2022; Nystad ym., 2008). Norjalaisessa tutkimuksessa kuitenkin havaittiin, että saamenkieliset asiakkaat olivat norjankielisiä tyytymättömämpiä lääkärin kielitaitoon ja kokivat tämän aiheuttavan väärinymmärryksiä. (Nystad ym., 2008). Ikääntyneet saamelaiset myös kokivat, etteivät ymmärrä ammattilaisia. He toivoivat, että pääsisivät sellaisen lääkärin vastaanotolle, joka ymmärtää heitä ja jota he ymmärtävät. Asiakkaat olisivat valmiita matkustamaan pitkiäkin matkoja sopivan ammattilaisen luokse. (Ness & Munkejord, 2022).

Usein myös perheenjäsen voi toimia tulkkina, joka voi olla syynä siihen, miksi jotkut asiakkaat eivät halua käyttää virallista tulkkia. Myös nämä tilanteet, joissa perheenjäsen toimii tulkkina, edellyttävät vahvaa luottamusta asiakkaan ja perheenjäsenen välillä, jotta vaikeista aiheista keskusteleminen olisi mahdollista. (Heikkilä ym., 2013; Heikkilä ym., 2019; Nystad ym., 2008).

Tulkin käyttö koetaan usein hankalaksi tai nöyryyttäväksi esimerkiksi mielenterveysongelmista puhuttaessa. Aiemmissa tutkimuksissa tuodaan esiin kielellisten avustajien käyttäminen, jotka voisivat toimia kielen sekä kulttuurin tulkkina ja myös eräänlaisena tukihenkilönä (Heikkilä ym., 2013; Huotari ym., 2014; Kroik ym., 2021; Lukkarinen, 2001). Tulkkaukseen tarjotaan yhä satunnaisesti ja tulkin käyttö on usein asiakkaan omasta aktiivisuudesta kiinni (Engnes ym., 2022; Heikkilä ym., 2013; Heikkilä ym., 2019; Huotari ym., 2014).

Saamen kielen käyttö vahvistaa saamelaista identiteettiä. Tulkkipalvelut auttavat ammattilaisia toteuttamaan velvollisuutensa saamelaisia kohtaan, eli asiaa voidaan katsoa niin, että myös ammattilaiset tarvitsevat tulkkia saamenkielisiä asiakkaita kohdatessaan. Tulkkauksessa tärkeä huomioitava asia on, että tulkki osaa oikeaa saamen kieltä. Väärin tulkatut ohjeet voivat vaarantaa asiakkaan hoidon (Mehus ym., 2018). Siksi ammattitaitoiset tulkkaukspalvelut ovat tärkeitä myös kuntoutuksessa (Mehus ym., 2019).

On merkityksellistä, että ammattilainen tunnistaa tulkin tarpeen. Ellei näin ole, pahimmillaan asiakasta voidaan pitää yhteistyökyvyttömänä ja vaarana on esimerkiksi diagnosoinnin epäonnistuminen (Engnes ym., 2022). Psykiatrisessa sairaalahoidossa on havaittu haasteita, jos saamenkielisellä potilaalla/asiakkaalla ei ole mahdollisuutta käyttää omaa kieltään. Tällöin erilaiset kielelliset nyanssit ja esimerkiksi monimutkaisten tunteiden ja olotilojen ilmaiseminen jäävät puutteelliseksi (Sørli & Nergård, 2005).

Poronhoito elinkeinona saattaa asettaa haasteita tulkkauksen järjestämiselle, sillä elämäntyyli on liikkuva ja luonnon rytmiin keskittyvä. Saamelaisessa kulttuurissa on myös esimerkiksi erilainen kellonaikakäsitys, joka saattaa aiheuttaa väärinymmärryksiä esimerkiksi muistitesteissä

tai muissa vastaavissa tilanteissa tulkkauksen ollessa puutteellista. Olisikin tärkeää varmistaa, että molemmin puolin on riittävä ymmärrys siitä, mitä asioilla tarkoitetaan (Huotari ym., 2014).

4.1.5 Harmaa kirjallisuus

Harmaa kirjallisuus sisältää erilaisia artikkeleja esimerkiksi lehdissä ja uutissivustoilla, opinnäytetöitä, hankkeiden raportteja jne. Harmaassa kirjallisuudessa toistuivat samat keskeiset teemat kuin aiheeseen liittyvässä tutkimuskirjallisuudessaakin.

Saamenkielisille suunnattujen palveluiden osalta tuodaan esiin kokemuksia saamenkielisistä palveluista, niiden puutteellisuudesta ja kehittämistarpeista sekä palvelutyytyväisyydestä (ks. esim. Lapin sairaanhoitopiiri, 2021; Lehti, 2010; Lohiniva-Kerkelä, 2020; Magga, 2010; Mäkitalo, 2021). Saamelaiskulttuurille tyypillisiä piirteitä, kuten luontosuhdetta, perinteitä ja sukutietoisuutta kuvataan erilaisista näkökulmista. Myös erilaisten perinteisten hoitomuotojen ja vaihtoehtoisten käytöiden ja niiden yleisyyttä saamelaisväestön keskuudessa kuvataan joissakin lähteissä. (Ks. esim. Lehti, 2010; Mononen & Virranta, 2021.)

Harmaassa kirjallisuudessa kuvataan myös erityisesti saamenkieliselle väestölle suunnattuja palveluja, kuten päihdekuntoutus Mettäterapiaa ja Gohti-asumispalveluyksikön toimintaa sekä saamenkielisen puheterapiamateriaalin kehittämistä (ks. esim. Heikkilä, 2015; Sahavirta, 2011; Sara-Tornensis, 2010). Saamenkieliset asiakkaat hakevat palveluita myös toisinaan Norjan puolelta (Paadar, 2018; Weichselbraun, 2016). Saamelaisten kielellisiä oikeuksia ja tulkkaamista käsitellään esimerkiksi opinnäytetöissä (ks. esim. Kinnunen & Kittinen, 2013).

4.2 Vaihe II: Kysely ja haastattelut

4.2.1 Kysely kuntoutukseen ohjaaville tahoille ja tulkeille

Taustatiedot

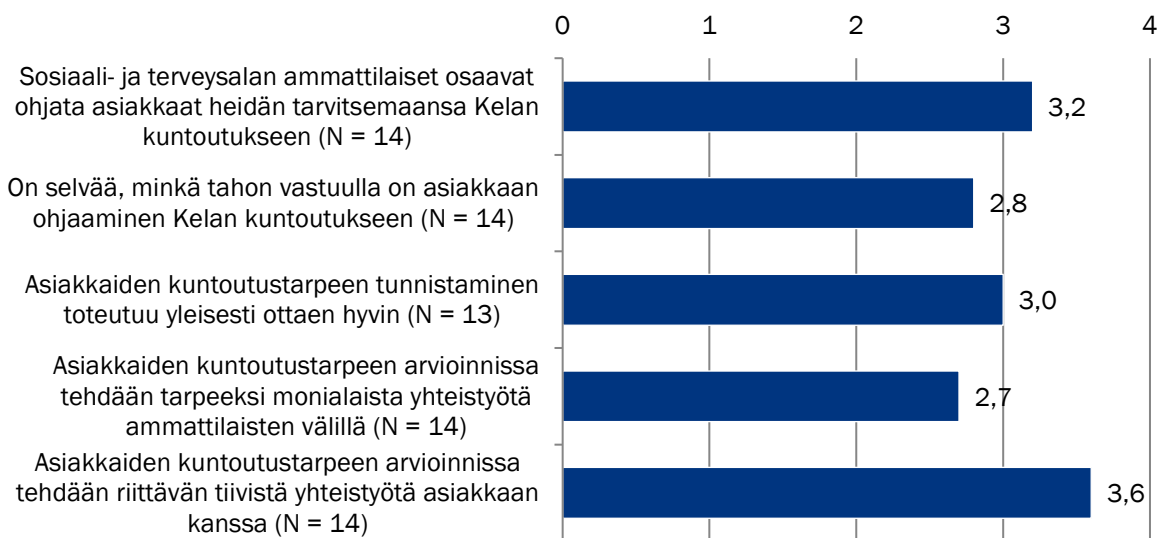
Kyselyyn vastanneista (N = 15) yli puolet oli terveystieteiden ammattilaisia, neljäsosa sosiaalialan ammattilaisia ja loput jotakin muuta ammattiryhmää. Muita ammattiryhmiä olivat tulkki tai kielenkääntäjä ja tutkija. Puolet vastaajista oli työskennellyt tähänhetkistä työtään vastaavissa tehtävissä yli 15 vuotta. Alle vuoden työskennelleitä ei vastaajien joukossa ollut lainkaan. Vastaajista valtaosa (79 %) vastasi tuntevänsa hyvin saamenkielisten kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveystieteiden palveluissa. Ne, jotka vastasivat, että eivät tunne hyvin saamenkielisten kielellisiä oikeuksia, mainitsivat syiksi tiedon puutteen, vähäisen kokemuksen Lapin alueella työskentelestä sekä sen, että eivät ole kokeneet tarvetta perehtyä tarkemmin kielellisiin oikeuksiin.

Väittämissä on käytetty Likertin asteikkoa. Väittämien osalta esitetään keskiarvot. Väittämissä esitetyt asiat toteutuvat siis 1 = huonosti, 2 = melko huonosti, 3 = ei hyvin eikä huonosti, 4 = melko hyvin, 5 = hyvin. Tulosten tulkinnassa on otettava huomioon kyselyyn vastanneiden pieni määrä, jolloin tulokset ovat vain suuntaa antavia.

Saamenkielisten asiakkaiden ohjautuminen Kelan kuntoutukseen

Kuntoutukseen ohjautumisen vaihetta käsitteleviä väittämiä oli viisi. Näistä väittämistä rakennettiin summamuuttuja. Vastaajien näkemys saamenkielisten asiakkaiden ohjautumisesta Kelan kuntoutukseen oli kokonaisuudessaan niukasti positiivinen, mutta näkemykset vaihtelivat melko paljon (ka. = 3,2, kh = 1,1). Paras keskiarvo oli väittämällä, joka koski asiakkaiden kuntoutustarpeen arviointia yhteistyössä asiakkaan kanssa (ka. = 3,6). Heikoimminkin toteutuneeksi nähtiin monialaisen yhteistyön toteutuminen asiakkaan kuntoutustarpeen arvioinnissa (ka. = 2,7). (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Saamenkielisten asiakkaiden ohjautuminen Kelan kuntoutukseen.

Vastaajat tunnistivat esteitä saamenkielisten asiakkaiden ohjautumisessa Kelan kuntoutuksiin. Monivalintakysymykseen vastanneista yli puolet (57 %) oli sitä mieltä, että pitkät välimatkat ovat este kuntoutukseen ohjautumiselle. Vastaajista 43 % näki esteenä sen, että kuntoutus kiinnittyy huonosti asiakkaan arkeen. Puolet oli sitä mieltä, että kuntoutuspalvelu ei käynnisty asiakasmäärien vähäisyyden vuoksi ja että kuntoutuspalvelusta saatavilla oleva tieto ei vastaa kulttuurin tarpeita. Noin viidesosa (21 %) ei ollut tunnistanut esteitä kuntoutukseen ohjautumisessa ja sama määrä oli havainnut joitakin muita esteitä. Näitä olivat esimerkiksi pula saamenkielisistä työntekijöistä sekä saamen kielen ja kulttuurimukaisen toiminnan huomioivista palveluista.

Kuntoutuksen kohdentuminen saamenkielisille asiakkaille

Vastaajien näkemyksiä Kelan kuntoutuksen kohdentumisesta saamenkielisille asiakkaille tiedusteltiin viiden väittämän avulla, joista muodostettiin myös summamuuttuja. Sen perusteella kuntoutuksen kohdentuminen saamenkielisille asiakkaille toteutuu melko huonosti (ka. = 2,8, kh = 0,8). Vaikka kuntoutukseen ohjaavien ammattilaisten mielestä saamenkieliset asiakkaat ovat olleet melko tyytyväisiä Kelan tarjoamiin kuntoutuspalveluihin (ka. = 3,7), kuntoutuksen nähtiin kuitenkin kytkeytyvän osaksi saamenkielisten asiakkaiden arkea melko huonosti (ka. = 2,4). (Kuvio 3, s. 19.)

Kuvio 3. Kuntoutuksen kohdentuminen saamenkielisille asiakkaille.

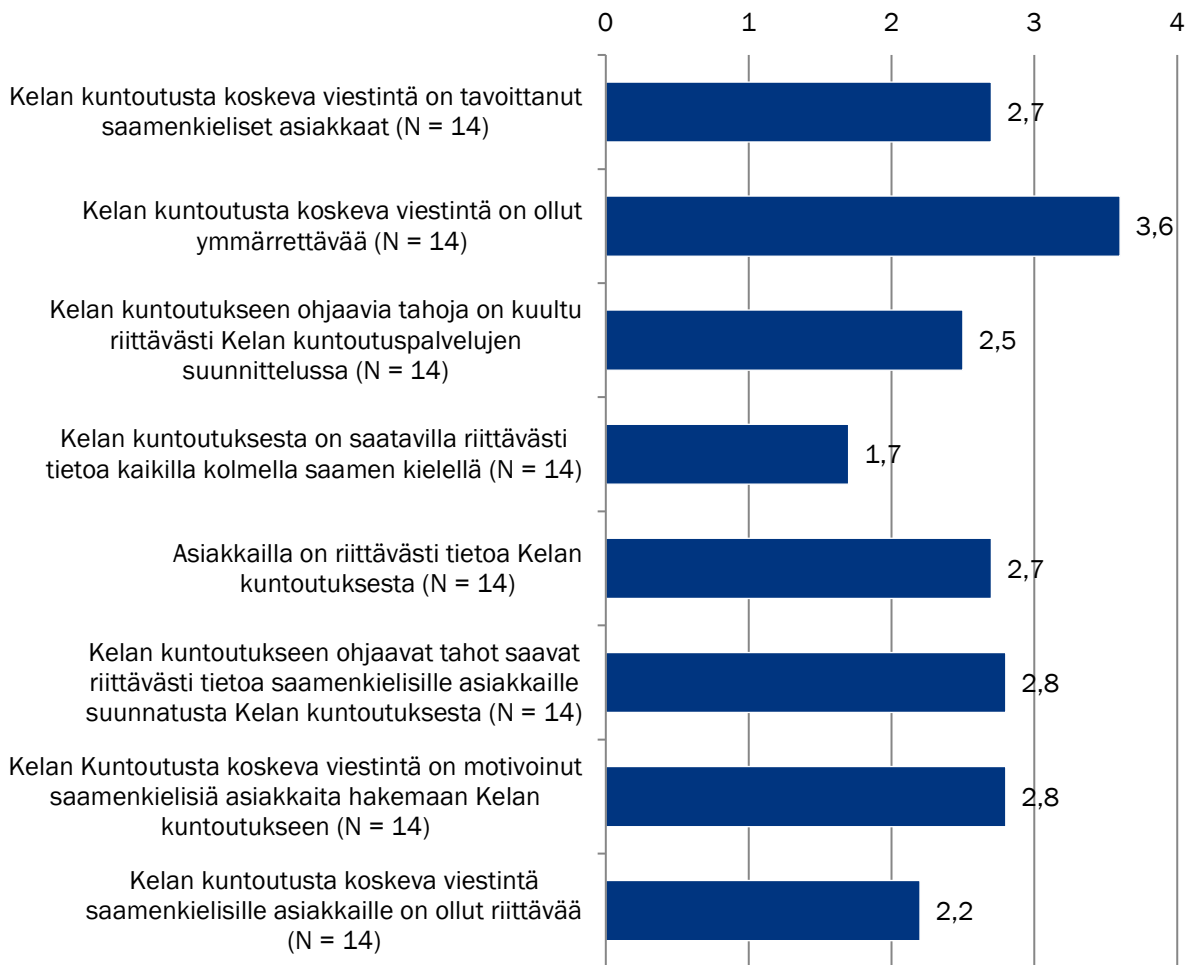

Noin puolet (n = 7) vastaajista oli sitä mieltä, että saamenkielisillä asiakkailla on erityisiä kuntoutustarpeita muuhun väestöön verrattuna. Vastaajien mukaan kuntoutus on kovin yksipuolista ja suppeaa, ja siinä tulisi huomioida saamelaiskulttuuri. Saamenkielinen kuntoutus koetaan kankeana tulkin välityksellä. Erityistarpeina mainittiin myös tuki- ja liikuntaelinvaivat sekä psykososiaalisen tuen ja erityisohjauksen tarve. Saamenkielisillä asiakkailla olisi oltava mahdollisuus yhteisölliseen kokemiseen ja jakamiseen, vaikeiden kokemusten läpikäymiseen sekä turvallisuuden tunteen luomiseen.

Kelan kuntoutusta koskeva saamenkielinen viestintä

Viestintää koskevasta väittämistä laadittiin myös summamuuttuja. Kelan saamenkielisille kuntoutusasiakkaille suunnattu viestintä toteutui vastaajien mukaan kokonaisuudessaan melko huonosti (ka. = 2,7, kh = 0,7). Pienimmät keskiarvot olivat väittämällä, jotka koskivat kuntouksesta saatavilla olevaa tietoa kaikilla kolmella saamen kielellä (ka. = 1,7) sekä saamenkielisille asiakkaille suunnatun viestinnän riittävyttä (ka. = 2,2). Vain saamenkielisen viestinnän ymmärrettävyyttä koskeva väittämä toteutui vastaajien mielestä melko hyvin (ka. = 3,6). (Kuvio 4, s. 20.)

Kuvio 4. Kelan kuntoutusta koskeva saamenkielinen viestintä.

Avokysymyksen avulla tiedusteltiin, kuinka tiedonkulkua tulisi vastaajien mielestä kehittää. Vastauksissa toivottiin selkeämpää ja monipuolisempaa viestintää eri väylien, kuten saamenkielisten radio- ja tv-lähetysten, kautta.

Tulkkkaus

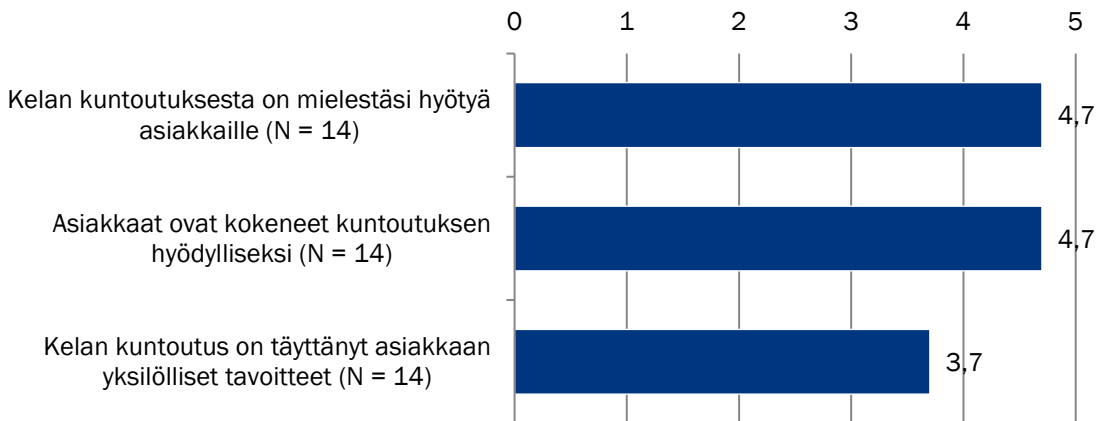
Suurin osa vastaajista (86 %) ei ollut kokenut koskaan tarvinneensa tulkkauspalveluita työssään. Vastaajilta kysyttiin, kuka on toiminut tulkkina asiakastilanteissa. Kysymyksessä oli vaihtoehdot *tulkkauksen ammattilainen, sosiaali- tai terveydenhuollon ammattilainen, omainen, ystävä, kukaan ei ole tarvinnut tulkkia ja joku muu, kuka?* Useimmiten tulkkina oli toiminut omainen (38 %) tai sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen (25 %) tai vastaaja itse oli saamen kielen taitoinen (21 %).

Kelan kuntoutuksen hyödyt saamenkielisille asiakkaille

Kuntoutuksen hyötyihin liittyviä summamuuttuja koottiin kolmesta väittämästä. Kyselyyn vastanneiden kokemuksen mukaan Kelan kuntoutuksen arvioitiin hyödyttävän asiakkaita kokonaisuudessaan hyvin ja vastauksissa oltiin melko yksimielisiä (ka. = 4,4, kh = 0,6). Vastaajien

arvion mukaan asiakkaatkin kokivat kuntoutuksen hyödylliseksi (ka. = 4,7) ja kuntoutus myös täytti asiakkaiden yksilölliset tavoitteet melko hyvin (ka. = 3,7). (Kuvio 5.)

Kuvio 5. Kelan kuntoutuksen hyödyt saamenkielisille asiakkaille.

Hyötyihin liittyen tiedusteltiin myös avokysymyksellä, millaista kuntoutusta vastaajan mielestä tulisi olla tarjolla nykyisin järjestettävän Kelan kuntoutuksen lisäksi, jotta se palvelisi saamenkielisiä asiakkaita nykyistä paremmin. Vastaajat mainitsivat tiettyjen ammattiryhmien tai työntekijöiden paremman huomioimisen kuntoutuksen suunnittelussa, esimerkiksi saamelaiset poronhoitajat ja saamen käsityön tekijät. Vastaajat korostivat myös tarvetta avokuntoutuksen räätälöintiin ja että kuntoutusta tulisi pystyä jatkamaan kotiolosuhteissa. Lisäksi toivottiin saamelaisten lähtökohdat ja olosuhteet huomioivaa, kokonaisvaltaista, omakielistä ja kulttuurinmukaista kuntoutusta.

Saamenkielisten asiakkaiden kolmen kieliryhmän kulttuuristen ja kielellisten tarpeiden huomioiminen

Kyselyyn vastanneista yli puolet oli sitä mieltä, että saamenkielisten kolmen kieliryhmän kulttuuriset ja kielelliset tarpeet huomioidaan asiakkaan kuntoutuksen polulla melko huonosti, ja noin kolmasosan mielestä melko hyvin.

Kysyttäessä, millaiset asiat kuntoutuspolulla **tukevat** kulttuuristen ja kielellisten tarpeiden huomioimista, tuotiin esiin tulkin ammattitaito ja kulttuurin tuntemus, sisällöltään saamelaiskulttuurin mukaiset ja saamenkieliset palvelut, kuntoutettavan kieli- ja kulttuuritaustan huomioiminen, historian tuntemus, eri kieliryhmien omakielinen kuntoutus sekä yhteisöllisyys ja kokemusten jakaminen. Vastaajat mainitsivat myös saamenkielisille yhteisten toimintamuotojen vahvistamisen, kuten duddjon-mahdollisuudet (perinnekäsitöiden tekeminen) tärkeänä tekijänä. Kulttuuristen ja kielellisten tarpeiden huomioimista **vaikeuttaviksi** tekijöiksi mainittiin vähäiset asiakasmäärät, pitkät etäisyydet, tulkkauksen hinta, tiedon puute, pula kielitaitoisista ammattilaisista, saamen kielen luku- ja kirjoitustaidon puute sekä se että asiakkaan ammatti-, kieli- ja kulttuuritaustaa ei huomioida kuntoutuksessa. Myös kuntoutuksen sisältö, toteutustavat ja ajankohdat mainittiin vaikeuttavina tekijöinä.

4.2.2 Asiakashaastattelut

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin pohjalta haastatteluaineistosta muodostui viisi pääluokkaa: kokemukset kuntoutukseen liittyvästä tiedosta, kokemukset kuntoutukseen ohjautumisesta, kokemukset kuntoutuksen toteutumisesta, tulkkaamiseen liittyvät kokemukset ja kuntoutuksen jälkeen.

Kokemukset kuntoutukseen liittyvästä tiedosta

Haastateltavat toivat esiin tiedon saamiseen liittyviä kokemuksia, ja myös erilaisia tahoja, joista kuntoutukseen liittyvää tietoa oli saatu. Kuntoutuksen järjestämisestä tietoa oli saatu esimerkiksi terveysasemalta, lääkäriltä, palveluntuottajalta, paikallislehdestä ja tuttavalta. Osalla saattoi olla tietoa kuntoutuksesta jo ennestään. Kuntoutuksen aikana tietoa saatiin kuntoutuksen henkilökunnalta. Useampi haastateltavista toi esiin tiedon saantia koskevia puutteita. Kaikki eivät esimerkiksi saaneet kuntoutukseen liittyvää tietoa Kelalta. Osa sai tietoa ainoastaan suomeksi, ja osa sekä suomen että saamen kielillä. Haastateltavat kokivat, että saamenkieliset henkilöt eivät hakeudu kuntouksiin tiedon puutteen vuoksi.

”Ja minä sitten sanoin nyt on, nyt on niinkin käynyt, että ihmiset eivät edes tiedäkään.”

Kuntoutukseen liittyvän tiedon etsiminen koettiin melko vaikeaksi. Jotkut haastateltavista mainitsivat, että heillä ei ole osaamista internetin käyttöön, josta tietoa kenties löytyisi. Osa oli etsinyt tietoa netistä. Silti Kelan sivuilta tiedon etsiminen koettiin haastavaksi.

Haastateltavat toivat esiin myös erilaisia toiveita kuntoutuksesta tiedottamiseen liittyen. He toivoivat tietoa kirjallisesti ja monipuolisempaa tiedottamista. Paikallislehti mainittiin hyvänä tiedotuskanavana, kuten myös saamelaisten sosiaali- ja terveysalan järjestö Sámi Soster ry. Tiedottamiseen toivottiin hyödynnettävän erilaisten toimijoiden yhteistyötä, ja esimerkiksi kotipalvelu mainittiin yhtenä mahdollisena tiedottamisen väylänä.

Kokemukset kuntoutukseen ohjautumisesta

Kuntoutukseen ohjaamisessa oli ollut mukana eri ammattiryhmien edustajia kuten lääkäri, terveydenhoitaja ja fysioterapeutti. Ehdotus kuntoutukseen osallistumisesta oli useimmiten tullut lääkäriltä, joka oli myös mukana kuntoutussuunnitelman tekemisessä. Kaikilla haastateltavilla ei kuitenkaan ollut ohjautumisen vaiheessa saamenkielentaitoista lääkäriä, osalla oli esimerkiksi saamenkielentaitoinen terveydenhoitaja.

Haastateltavat kertoivat kokemuksia konkreettisesta kuntoutukseen hakemisesta. Osa koki, että kuntoutushakemuksen tekeminen oli helppoa, ja he suoriutuivat siitä itse.

”En minä sitä apua, enkä minä kyllä edes tarvinnutkaan apua minä tein itse sen. Sen hakemuksen minä siellä itse tein, siellä lähetin sen.”

Jotkut taas ottivat yhteyttä Kelaan tiedustellakseen kuntoutukseen hakemisesta. Konkreettista apua hakemusten tekemiseen oli saatu myös terveydenhoitajalta ja perheenjäseniltä.

Kokemukset kuntoutuksen toteutumisesta

Haastateltavien kokemukset mahdollisuuksista vaikuttaa omaan kuntoutumiseensa näyttäytyivät pääosin positiivisina. Vastaajat kertoivat, että asiakkaan henkilökohtainen tilanne huomioitiin hyvin kuntoutuksen suunnittelussa, ja kuntoutusta suunniteltiin yhdessä asiakkaan kanssa keskustellen myös tavoitteista.

”Juu, kyllä, ei sinne ollut pakko mennä, että sitten sai valita että meneekö sauvakävelämään vai salille että jompi kumpi.”

Osa haastateltavista toi myös esiin perhetilanteen huomioimisen, eli läheisten tilanteesta oli myös käyty keskustelua kuntoutuksen henkilökunnan kanssa. Vastaajat kokivat, että kuntoutusta oli mahdollista helposti muokata itselle sopivaksi. Esimerkiksi jos asiakas ei voinut mennä uima-altaaseen, hänelle suunniteltiin korvaavaa tekemistä, joka järjestyi sujuvasti. Kaikkien kanssa tavoitteista ei kuitenkaan oltu keskusteltu kuntoutuksen alkaessa. Kuntoutuksen suunniteltuihin aikatauluihin vaikuttamista ei myöskään koettu mahdolliseksi.

Asiakkaat kertoivat haastatteluissa myös kokemuksia kuntoutuskurssien käytännön järjestelyistä, jotka koettiin pääosin sujuviksi. Vastaajien mukaan kuntoutuskurssilla oli tarvittavat laitteet ja toiminta oli hyvin aikataulutettua. Tarjolla oli myös mahdollisuus etälääkäriin. Kuntoutukseen kulkeminen koettiin sujuvaksi bussilla, taksilla tai omalla autolla. Haastateltavat mainitsivat, että matka kuntoutukseen on pitkä, mutta toivat myös esiin sen, että pohjoisessa pitkiin matkoihin on totuttu. Vastaajille oli tarjottu myös mahdollisuutta saapua kuntoutuskurssille jo kurssin alkamista edeltävänä päivänä. Sukulaisilta oli myös saatu apua ja tukea kuntoutuskurssille osallistumiseen (kyyditseminen, vierailut). Haastateltavien mukaan kuntoutuskursseja perutaan vähäisten osallistujamäärien vuoksi.

”Ja toivottavasti sinne menee saamelaisia enemmän, ettei ne, etteivät kuole kaikki ne kurssit.”

Kuntoutusta toteuttaneiden työntekijöiden ammatillinen osaaminen koettiin hyväksi, ja useat haastateltavat mainitsivat, että henkilökunta oli ammattitaitoista ja heidän kanssaan oli hyvä keskusteluyhteys.

Haastatteluissa tuotiin myös esiin erilaisia saamen kielen käyttämiseen liittyviä kokemuksia. Jotkut haastateltavista mainitsivat, että saamen kielen käyttäminen saattoi aluksi ujostuttaa, mutta puhuminen helpottui, kun alkoi rohkeasti käyttää kieltä. Saamen kieltä käytettiin erityisesti vertaisten eli muiden kuntoutuskurssille osallistuneiden kanssa. Saamenkielentaitoista henkilökuntaa ei juurikaan ollut. Vastaajat kertoivat myös, että vaikka heillä on saamen kielen taito, saattaa heilläkin olla tietämättömyyttä tietyistä erikoissanastoista (esimerkkinä jotkut kehonosat). Käsitteiden kääntäminen suomesta saameksi tai toisinpäin, voi olla hyvin haastavaa, eikä kaikille sanoille löydy sopivia vastineita. Myös saamen kielten sisällä on erilaisia murteita, joka voi joskus vaikeuttaa keskustelua myös kahden saamen kieltä osaavan henkilön välillä.

Haastateltavat kokivat tärkeäksi kokemukset yhteisöllisyyden rakentumisesta kuntoutuksessa. Tärkeänä pidettiin sosiaalisuutta ja vastaajat sanoivat, että oli mukava tavata muita saamenkielisiä sekä tuttuja ihmisiä.

Tulkkaamiseen liittyvät kokemukset

Osa haastatteluihin osallistuneista oli saanut kuntoutukseen ohjautumisen vaiheessa tiedon siitä, millä kielellä kuntoutusta on saatavilla, osa taas ei tätä tietoa saanut. Joku haastateltavista mainitsi tiedon tulleen Kelan kirjeessä, jossa mainittiin mahdollisuus saamen kielen tulkkaukseen. Haastateltaville oli tarjottu mahdollisuutta käyttää tulkkia kuntoutuksessa.

Tulkkaamiseen koettiin liittyvän useita hyötyjä. Tulkki nähtiin myös eräänlaisena tukihenkilönä, joka auttoi muidenkin asioiden kuin ainoastaan kielen kanssa. Kaikki haastateltavat eivät kuitenkaan kokeneet tarvitsevansa tulkkia, ja yksi tosin katui, ettei ollut käyttänyt mahdollisuutta tulkin käyttämiseen.

Osa haastateltavista koki suomen kielen ymmärtämisen vaikeaksi. Vastaajien mukaan ainakin lääkärin vastaanotolla olisi ehdottomasti oltava tulkki. Tulkkaamiseen liittyi silti myös erilaisia haasteita. Eräs haastateltava koki hankalaksi sen, että useita eri kieliä tulkataan samanaikaisesti. Tulkkaus koettiin jopa häiritsevänä (päälle puhuminen). Vastaajat näkivät myös mahdollisena, että tulkki voi tulkata asioita väärin.

”Enhän minä tarvitse, tulkkihan voi tulkata niin että minun, se ei ole kuten minä haluaisin. Niin kuin sanovat vanhaan tapaan menee päin honkia.”

Kuntoutuksen jälkeen

Haastateltavat kuvasivat kokemuksia, jotka liittyivät arjessa tapahtuvaan omaehtoiseen kuntoutumiseen. He kertoivat, että olivat pystyneet halutessaan hyödyntämään kuntoutuksesta saatuja ohjeita arjessaan. Vastaajat mainitsivat myös, että he saavat liikuntaa arkiaskareissa ja työssä. Joillakin vastaajista työ oli fyysisesti vaativaa (esimerkiksi poronhoito). Koska etäisyydet palveluihin ovat pitkiä, kaikkia palveluja ei ole mahdollista hyödyntää samoin kuin kuntoutuksen aikana.

”Että ihan mielelläni, se oli kyllä ihan, minusta se oli niin mukava, olispa tässä lähempänäkin joku kuntosali tai joku mutta. Minä asun täällä [paikkakunnan nimi] niin ei aina voi tästä tai en ole hakeutunut kun en oikeastaan edes tiedä että onko täällä missään sellaista mahdollisuutta että voisi käydä kuntosalilla.”

Haastatteluihin osallistuneista lähes kaikki mainitsivat saaneensa sekä suullisia että kirjallisia ohjeita kotona tapahtuvaan kuntoutumiseen. Melkein kaikkia oli ohjeistettu, mistä tukea saa kuntoutuksen jälkeen. Vastaajat kokivat hyvänä myös ammattilaisten toimesta tapahtuvan seurannan kuntoutustapaamisten välillä ja jälkeen kuntoutuksen.

”Nehän vielä seurasivat vielä, että miten se menee kun lähdimme pois, että miten on pärjännyt.”

Asiakkaat kokivat hyötynensä kuntoutuksesta monin eri tavoin. Kuntoutuksen tavoitteet toteutuivat: he kokivat esimerkiksi ruokailutottumusten ja lihaskunnan parantuneen, sekä painonpudotuksen onnistuneen. Kivun helpottuminen oli yhdelle haastateltavista merkittävä asia. Eräs haastateltava mainitsi, että kuntoutuksen jälkeen tunsii itsensä ”ihan eri ihmiseksi”.

Useat haastateltavista kuvasivat kuntoutukseen osallistumista mieluisaksi, he olivat tyytyväisiä kuntoutukseen ja jotkut kertoivat, että menisivät mielellään uudestaan. Kuntoutukseen pääseminen oli ollut positiivinen yllätys. Kotoa poistuminen koettiin mukavaksi vaihteluksi ja kuntoutuksesta jäi hyvä mieli.

Haastateltavat nostivat esiin myös toiveita ja saamenkielisille suunnattuun kuntoutukseen liittyviä tulevaisuuden näkymiä. Vastaajat ehdottivat, että kuntoutuskurssit voitaisiin tuoda asiakkaiden luo ja että kaikille olisi yhteinen tulkki. Myös yhteisen kuljetuksen mahdollisuutta pohdittiin. Saamenkielistä kuntoutusta pidettiin hyvänä ajatuksena, mutta toisaalta eräs haastateltavista sanoi, että ei näe mahdollisena kokonaan saamenkielisiä kursseja. Haastateltavat esittivät toiveen, että kuntoutuksessa voisi olla kuitenkin ainakin yksi saamenkielinen työntekijä. Myös pallopelejä toivottiin kuntoutuskursseille.

4.3 Tulosten yhteenveto

Kartoittavan kirjallisuuskatsauksen perusteella saamenkielisten asiakkaiden kuntoutukseen liittyvää tutkimustietoa on niukasti. Saamenkielisten asiakkaiden sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyviä tutkimuksia ja selvityksiä löytyy, mutta harvoissa mainitaan kuntoutusta erikseen. Yleisesti ottaen saamelaisien tyytyväisyys palveluihin on muuta väestöä alhaisempi ja heille suunnattuja palveluita on tarjolla vähemmän. Lisäksi palveluiden saatavuus vaihtelee kielialueittain ja kuntien sisällä.

Saamelaisille ja saamenkielisille suunnattuihin palveluihin liittyy erityispiirteitä, jotka olisi tärkeää huomioida palveluiden toteuttamisessa. Kulttuurin ja perinteisten elinkeinojen huomioiminen, ammattilaisten riittävä kielitaito, luottamuksen ja turvallisen ilmapiirin luominen saamenkielisen asiakkaan ja ammattilaisen välille, mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltä sekä perhe- ja luontosuhteen huomioiminen ovat olemassa olevan kirjallisuuden perusteella keskeisiä huomioita otettavia seikkoja sosiaali- ja terveyspalveluissa. Näitä samoja asioita tulisi huomioida myös Kelan palveluissa, joissa on todettu kehittämisen tarvetta. Esimerkiksi ratkaisutyössä tulisi olla enemmän ymmärrystä saamelaiskulttuurista ja elinkeinoista.

Kirjallisuuskatsauksen perusteella tulee esiin erilaisia näkökulmia tulkkauspalveluihin liittyen. Tulkkaus nähdään tärkeänä, mutta aina tulkkausmahdollisuutta ei tarjota tai asiakas ei ole halukas käyttämään tulkkausta. Tulkeilla tulisi olla laajempi ymmärrys ja osaaminen saamelaiskulttuurista ja viranomaisten toiminnasta.

Kyselyyn vastanneiden kuntoutukseen ohjaavien ammattilaisten ja tulkkien vastausten perusteella saamenkielisten asiakkaiden kuntoutuksessa nähdään useita kehittämisen kohteita. Kyselyn vastauksissa korostuvat erityisesti kuntoutukseen liittyvän tiedon saanti ja viestiminen sekä saamelaiskulttuurille ja elinkeinoille tyypillisten piirteiden huomioimisen tarve kuntoutuksen järjestämisessä. Kyselyyn vastaajat olivat kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että saamenkieliset asiakkaat ovat hyötäneet Kelan kuntoutuksesta ja heidän yksilölliset tavoitteensa on saavutettu kuntoutuksen myötä.

Asiakashaastatteluista välittyi asiakkaiden positiivinen kokemus Kelan kuntoutukseen osallistumisesta. Kuntoutukseen osallistuminen koettiin hyödylliseksi ja kuntoutuksen henkilökunta ammattitaitoiseksi, kuitenkin saamen kielen taitoisia ammattilaisia toivottiin saatavan lisää. Kuten kuntoutukseen ohjaavat tahot, myös asiakkaat toivat esiin tiedon saantiin ja viestintään liittyvät haasteet. Kuntoutukseen liittyvää viestintää toivottiin kehitettävän monipuolisemmaksi ja paremmin asiakkaita tavoittavaksi.

5 Pohdinta

5.1 Tulosten tarkastelu

Tämän selvityksen tarkoituksena oli saamenkielisille suunnattujen Kelan kuntoutuspalvelujen nykytilan kuvaaminen palvelujen kehittämisen taustalle. Kiinnostus kohdistui erityisesti saamenkielisille henkilöille suunnattujen Kelan kuntoutuspalvelujen käyttöön, tulkkauspalvelujen käyttöön, palveluja koskevasta palvelutytytyväisyyteen ja kuntoutukseen ohjautumiseen. Selvityksessä hyödynnettiin monimenetelmällistä lähestymistapaa, jonka avulla saadaan laaja kuva kiinnostuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Abdalla ym., 2018). Selvityksessä tehtiin ensin kirjoittava kirjallisuuskatsaus, jonka jälkeen toteutettiin kysely kuntoutukseen ohjaaville tahoille ja tulkeille sekä asiakashaastattelut saamenkielisille asiakkaille, jotka olivat osallistuneet Kelan kuntoutukseen. Täten selvityksessä otettiin huomioon eri toimijoiden näkökulmat ja saamenkielisille asiakkaille suunnatuista Kelan kuntoutuspalveluista saatiin laajempi käsitys.

Selvitys tuotti tietoa Kelassa toteutettavan saamenkielisten asiakkaiden kuntoutuksen kehittämisen taustalle. Selvityksen suunnittelussa ja toteuttamisessa keskeistä oli tiivis vuorovaikutus yhteistyötahojen, Saamelaiskäräjien ja Lapin hyvinvointialueen, kanssa. Selvityksen eri vaiheita suunniteltiin yhteistyössä ja täten aihealueen asiantuntijoiden ja ammattilaisten näkemykset voitiin ottaa huomioon selvityksen toteuttamisessa.

Sekä kysely- että haastatteluaineiston analyysin tulokset tukevat kirjallisuudesta nousseita havaintoja. Tämänhetkisten saamenkielisille suunnattujen kuntoutuspalveluiden ei koeta parhaalla mahdollisella tavalla ottavan huomioon saamenkielisten kulttuurisia ja kielellisiä tarpeita. Tämä nousee esiin erityisesti kuntoutukseen ohjaaville tahoille suunnatun kyselyn tuloksissa. Samaa viestiä on tuotu esiin myös aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Engnes ym., 2021; Huotari ym., 2014; Sørli & Nergård, 2005).

Kuntoutukseen ohjautumisen osalta kyselyyn vastanneet ammattilaiset näkivät kehittämistarpeita erityisesti kuntoutukseen ohjaamiseen liittyvissä vastuissa ja kuntoutustarpeen tunnistamisessa. Kuntoutukseen ohjautumisen keskeisinä esteinä nähtiin pitkät välimatkat, kuntoutukseen osallistujien vähäinen määrä ja muun muassa se, että kuntoutus ei kiinnity asiakkaiden arkeen. Asiakkailta oli myös kokemus pitkistä välimatkoista, mutta niihin oli sopeuduttu. Kuitenkin harmilliseksi koettiin esimerkiksi se, että jos olisi halunnut varsinaisen kuntoutusjakson jälkeen käydä kuntosalilla tekemässä saatujen ohjeistusten mukaisia harjoituksia, se ei aina pitkän matkan vuoksi ollut mahdollista. Myös aiemmassa kirjallisuudessa on tuotu esiin, että palveluiden suunnittelussa olisi otettava paremmin huomioon saamelaiskulttuurille tyypillinen arki kuten myös elinkeinot (Faurie, 2011; Sørly ym., 2021). On myös huomioitava, että kaikki edellä mainitut kuntoutukseen ohjautumisen esteet eivät ole haasteita ainoastaan saamenkielisten asiakkaiden kohdalla: esimerkiksi kuntoutuksen kiinnittyminen asiakkaan arkeen voi olla heikompaa myös maahanmuuttajataustaisilla asiakkailla (Paavonen & Partanen, 2022).

Asiakkaiden näkökulmasta kuntoutukseen ohjautumisessa keskeisenä näyttäytyi lääkärin rooli. Lääkäri oli useimmiten se, joka kuntoutusta ehdotti ja oli myös mukana kuntoutuksen suunnittelussa muiden ammattilaisten kanssa. Tässä keskeistä on myös lääkärin kielitaito. Osalla vastaajista ei ollut saamenkielistä lääkäriä kuntoutukseen ohjautumisen vaiheessa, mutta asiakkaat kokivat tärkeäksi, että lääkäri olisi saamen kielen taitoinen. Tyytymättömyyttä lääkärin kielitaitoon terveydenhuollon palveluissa on todettu myös aiemmissa tutkimuksissa (Ness & Munkejord, 2022; Nystad ym., 2008). Lääkärin ollessa keskeinen henkilö kuntoutukseen ohjautumisessa, olisi varmistuttava siitä, että asiakkaan tilanne tulee parhaalla mahdollisella tavalla huomioiduksi. Tämä mahdollistuu parhaiten, kun käytössä on yhteinen kieli.

Kuntoutukseen hakeutumisessa konkreettista apua asiakkaille olivat tarjonneet ammattilaisen lisäksi perheenjäsenet. Myös kuntoutuksen aikana läheiset olivat olleet tukena tarjoamalla kyydin tai vierailamalla kuntoutuskurssilla. Perheen ja sukulaisten rooli saamelaisissa kulttuurissa onkin erityisen merkittävä (Kroik ym., 2021; Sørly ym., 2021). Olisikin tärkeää ottaa huomioon asiakkaan perhetilanne kuntoutuksen aikana. Selvityksessä haastatelluista asiakkaista osa mainitsikin, että ammattilaisten kanssa oli keskusteltu myös perheen asioista.

Saamenkielisten asiakkaiden Kelan kuntoutukseen liittyvässä viestinnässä ja tiedonsaannissa nähtiin sekä kyselyssä että haastatteluissa puutteita. Tämä on havaittu jo aiemmin esimerkiksi SÁRA – Saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuus -tutkimuksessa (Heikkilä ym., 2019). Näyttäisi siltä, että huolimatta viime vuosien aikana tehdystä saamenkielisten palvelujen kehittämistyöstä Kelassa, saatavilla oleva tieto saamenkielisille asiakkaille suunnatusta kuntoutuksesta ei jostain syystä tavoita kuntoutukseen ohjaavia tahoja ja asiakkaita kovinkaan hyvin. Tiedon puute oli myös asiakkaiden mielestä keskeinen este kuntoutukseen ohjautumisessa, ja tiedon etsiminen internetistä koettiin vaikeaksi. Asiakkaat toivoivat monipuolisempaa tiedottamista suullisesti ja kirjallisesti eri väylien kautta. Huotarinen ym. (2014) tekemässä selvityksessä todettiin jo vuosia sitten, että Kelan palveluiden siirtyminen pääosin internettiin aiheuttaa haasteita erityisesti iäkkäämmille saamenkielisille asiakkaille. Byrokraattisen kielen ymmärtäminen on haastavaa, ja he asioivat mielellään puhelimitse tai paikan päällä. Mainio esimerkki kulttuurisesta tiedon välityksestä, joka tavoitti hyvin kohderyhmää, oli Kelan palveluista

tiedottaminen Yle Sámi Radion kautta. Tämän tyyppinen tiedotus päättyi vuonna 2000. (Heikkilä ym., 2013.)

Selvityksen tuloksissa sekä kuntoutukseen ohjaavat ammattilaiset, että haastatteluihin osallistuneet asiakkaat mainitsivat yhteisöllisyyden merkityksen tärkeänä osana kuntoutusta. Kyselyssä toivottiin lisää esimerkiksi yhteisöllisyyttä ja yhteisten toimintamuotojen lisäämistä. Asiakkaat kokivat, että yhteisöllisyys oli ollut oleellinen osa kuntoutusta, ja heistä oli mukava tavata muita saamenkielisiä, joista osa oli jo ennestään tuttuja. Yhteisöllisyys onkin saamelaiskulttuurissa tärkeässä asemassa, ja sitä tulisi edistää palveluiden järjestämisessä (Kroik ym., 2021; Lehtola & Ruotsala, 2017).

Tulkkauspalveluita ei kyselyn mukaan ollut hyödyntänyt kuin hyvin harva kuntoutukseen ohjaavista ammattilaisista. Osittain tämä johtuu varmasti siitä, että osa vastaajista oli saamen kielen taitoisia, eivätkä siitä syystä olleet tarvinneet tulkkipalvelua. Hyvin yleistä oli myös, että tulkkaamisen hoiti joku asiakkaan perheenjäsenistä. Tämä on tavallista saamenkielisten asiakkaiden kohdalla (Engnes ym., 2022; Heikkilä ym., 2019). Tässä selvityksessä asiakkaat tunnistivat tulkkauksen hyödyt, mutta näkivät siihen liittyvän myös tiettyjä hankaluuksia. Tulkin nähtiin toimivan apuna myös muissa kuin kielen kääntämiseen liittyvissä asioissa, esimerkiksi käytännön asioiden hoitamisessa. Haasteena asiakkaat mainitsivat esimerkiksi mahdollisuuden, että tulkki voi tulkata väärin. Tämä on asia, joka on aiemmissakin tutkimuksissa tuotu esiin huolenaiheena. Virheet tulkkaamisessa voivat muun muassa lisätä väärinymmärryksiä (Heikkilä ym., 2013; Mehus ym., 2018; Nystad ym., 2008).

Molempien, sekä asiakashaastattelujen että kyselytutkimuksen, mukaan Kelan kuntoutuksen koettiin kuitenkin hyödyttäneen asiakkaita. Asiakkaat saavuttivat yksilöllisiä, heidän kuntoutukselleen asetettuja tavoitteita, ja kaikille haastatelluille asiakkaille kuntoutukseen osallistumisesta oli jäänyt päällimmäisenä positiivinen kokemus.

5.2 Selvityksen eettisyys

Tämän selvityksen toteuttamisessa noudatettiin keskeisiä tutkimuseettisiä periaatteita (A 679/2016; Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019). Aihe voidaan katsoa olevan jossakin määrin sensitiivinen (Aho & Kylmä, 2012). Ottaen huomioon saamelaisuuden ja saamen kielten historian, johon on liittynyt muun muassa kielen ja kulttuurin kadottamisen uhka ja taistelua ihmisoikeuksien puolesta, saamelaisuuteen ja saamen kielisiin kohdistuvat tutkimusaiheet voidaan katsoa kulttuurisesti sensitiivisiksi aiheiksi (Ruotanen, 2021). Tämän vuoksi jo selvityksen suunnitteluvaiheessa pyrittiin huomioimaan eettiset näkökohdat mahdollisimman perusteellisesti. Merkityksellistä tässä oli tiivis yhteistyö Saamelaiskäräjien sekä Lapin hyvinvointialueen edustajien kanssa. Selvityksen toteuttamista varten pyydettiin yhteisöllinen suostumus Saamelaiskäräjiltä. Myös Kelan tutkimuseettinen toimikunta antoi selvityksen toteuttamisesta puoltavan lausunnon (Diaarinumero 13/500/2023).

Kyselyyn ja haastatteluun osallistuneita informoitiin selvityksestä ja sen toteuttamisesta kirjallisesti (kysely, haastattelu) ja suullisesti (haastattelu). Tiedotteessa selvityksestä kerrottiin vastuullisen tutkijan yhteystiedot, selvityksen aihe, aineistonkeruu konkreettisesti, kerättävän

aineiston käyttötarkoitus ja säilytys sekä osallistumisen vapaaehtoisuus. Osallistujien oli mahdollista pyytää lisätietoja selvityksestä ennen selvitystä, sen aikana ja sen jälkeen, joko suomeksi tai saameksi.

Sähköistä kyselyä välittivät eteenpäin yhteistyötahojen yhteyshenkilöt. Haastattelujen kohderyhmä sai tiedon haastatteluista Lapin kuntoutuksen ammattilaisten kautta. Haastattelukutsua/tiedotetta jakavien henkilöiden tietämys selvityksen toteuttamisesta varmistettiin yhteisellä palaverilla ennen tiedotteiden jakamista kohderyhmälle. Mahdollisilla osallistujilla oli mahdollisuus perehtyä saamiinsa tietoihin, ja halutessaan antaa suostumuksensa osallistua tutkimukseen. Haastatteluihin halukkaat henkilöt ottivat itse yhteyttä selvityksestä vastaaviin tutkijoihin ilmaistakseen halunsa osallistua haastatteluun.

Kyselyn täyttäminen oli osoitus suostumuksesta osallistua ja haastattelujen osalta suostumus dokumentoitiin aineistotallenteeseen. Osallistujille korostettiin mahdollisuutta keskeyttää selvitykseen osallistuminen missä vaiheessa tahansa kyselyyn vastaamisen aikana. Sen jälkeen, kun kysely lähetetään, aineisto ei ole yksilöitävissä. Haastateltaville kerrottiin, että heillä on oikeus keskeyttää selvitykseen osallistuminen ja itseään koskevan aineiston käyttö siihen asti, kunnes aineisto on yhdistetty kokonaisaineistoksi ja analysointi on aloitettu. Osallistujille tiedotettiin myös, että aineisto analysoidaan niin, että vastaajia ei ole mahdollista tunnistaa, ja että suostuminen tai suostumatta jättäminen ei vaikuta kuntoutukseen hakeutumiseen, kuntoutuksen ohjautumiseen tai kuntoutuksen toteutumiseen.

Haastattelut toteutti saamenkielentaitoinen tutkija. Selvitystä tehtäessä tunnistettiin, että aineiston arkaluonteisuudesta (etniset- ja terveystiedot) johtuen tietojen keräämiseen voi liittyä erityisiä riskejä. Terveys- ja etniset tiedot voivat olla arka keskustelunaihe haastateltaville. Saamelaiskulttuurissa näistä asioista keskustelu voi olla vaikeaa etenkin oman kulttuurin ulkopuolisen, vieraan ihmisen kanssa. Tämä huomioitiin haastatteluissa siten, että haastattelija oli saamenkielentaitoinen, saamelaisalueelta kotoisin oleva henkilö ja haastattelussa esitettiin mahdollisimman avoimia kysymyksiä, jotta vastaajalla oli mahdollisuus itse harkita, mitä hän haluaa kertoa.

Selvityksen tekemisessä tutkijoiden on myös tärkeä pohtia tulosten kulttuurirelativistista luonnetta (Österman, 2021). Tutkijan on kyettävä tarkastelemaan tuloksia avoimesti tekemättä liian vahvoja johtopäätöksiä oman kulttuuritaustansa tai äidinkiэлensä kautta, ja ottamaan huomioon eri käsitteiden kulttuurisidonnaisuus.

5.3 Selvityksen luotettavuus

Selvityksessä toteutettu kysely kohdistettiin Lapin hyvinvointialueella työskenteleville sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisille sekä saamen kielten tulkeille. Kyselyä välitettiin yhteistyötahojen kautta. Kyselyyn vastasi 15 ammattilaista. Määrä on melko pieni, vaikka emme varmaksi voi tietää kuinka suuri on varsinainen kohderyhmä, eli ne ammattilaiset, jotka todellisuudessa ovat ohjanneet saamenkielisiä asiakkaita Kelan kuntoutuksiin. Vastajamäärän jäädessä näin pieneksi, on se otettava huomioon tutkimustuloksista tehtävien johtopäätösten muodostamisessa sekä tulosten yleistettävyydessä.

Asiakkaiden rekrytointi haastatteluita varten tapahtui Lapin Kuntoutus Oy:n kautta, joka järjestää saamenkielisille asiakkaille suunnattuja Kelan IKKU- ja Tules-kursseja. Saamenkielisille suunnattuja kursseja on olemassa varsin vähän. Selvityksen toteuttamisen näkökulmasta oli olennaista, että asiakkailta olisi mahdollisimman tuore kokemus Kelan kuntoutuksesta, ja aika-
taulullisesti Lapin Kuntoutuksen järjestämät kurssit osuivat sopivaan ajankohtaan selvitykseen nähden. Täten oli mahdollista varmistua siitä, että haastatteluihin osallistuneet ovat osallistuneet nimenomaan Kelan kuntoutukseen.

Ennakkotietona Lapin kuntoutuksesta kerrottiin, että kursseille osallistuneista asiakkaista tulkkauspalveluita oli pyydetty ainoastaan pohjoissaamenkielellä. Vaikka virallisia saamen kieliä onkin kolme (inarinsaame, koltansaame, pohjoissaame) edellä mainitusta syystä selvityksen haastattelukutsu (tiedote + liitteet) tarjottiin rekrytointitilanteessa ainoastaan pohjoissaamen sekä suomen kielellä. Myös haastattelut oli mahdollista toteuttaa pohjoissaameksi tai suomeksi. Tätä varten selvityksen toteuttamiseen oli rekrytoitu saamenkielentaitoinen tutkija. Mahdollisuus käyttää haastattelussa omaa kieltään, lisää selvityksen tulosten luotettavuutta. Haastatte-
luissa haastateltavat hakivat henkilökohtaista suhdetta haastattelijaan (esim. etsimällä yhteisiä sukulaissuhteita), jonka kautta he pyrkivät rakentamaan luottamusta ja täten haastattelutilan-
teessa oli helpompaa keskustella asioista.

Kysely sekä asiakashaastattelujen runko suunniteltiin yhdessä yhteistyötahojen (Saamelaiskä-
räjien sekä Lapin hyvinvointialueen edustajat) kanssa. Täten kyselyn ja haastattelujen sisäl-
lössä huomioitiin aiheen kannalta kaikki keskeiset näkökulmat. Myös kysymysten muotoilussa
yhteistyötahojen kommentit olivat arvokkaita ja auttoivat muotoilemaan ne mahdollisimman
kattavasti ja kohderyhmälle ymmärrettävästi.

6 Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset

- Tulosten perusteella Kelan saamenkielisille asiakkaille suunnatut kuntoutuspalvelut hyödyttivät saamenkielisiä asiakkaita sekä asiakkaiden itsensä, että kuntoutukseen ohjaavien ammattilaisten näkökulmasta. Asiakkaiden koettiin saavuttaneen kuntou-
tukselle asetettuja tavoitteita. Kelan saamenkielisille asiakkaille suunnatuissa kuntou-
tuspalveluissa on edelleen myös useita kehittämisen kohteita.
- Saamelaisille ja saamenkielisille suunnattuihin palveluihin liittyvät erityispiirteet,
kuten saamelainen kulttuuri ja perinteiset elinkeinot sekä mahdollisuus käyttää omaa
äidinkieltä, tulisi paremmin huomioida Kelan palveluiden toteuttamisessa.
- Saamenkielisille suunnattuun kuntoutukseen liittyvä tiedotus ja viestintä ei parhaalla
mahdollisella tavalla tavoita kuntoutukseen ohjaavia ammattilaisia ja saamenkielisiä
asiakkaita. Olisi tarpeen pohtia monipuolisempia viestintäväylyitä erityisesti asiakkaiden
tavoittamiseksi. Näitä voisivat olla esimerkiksi saamenkieliset radio- ja televisiolähe-
tykset, järjestöt, lehdet ja kotipalvelu. Lisäksi kuntoutuksesta tiedottamisessa voisi
hyödyntää enemmän eri tahojen yhteistyötä.

- Saamen kielen taitoisista ammattilaisista on pula. Selvityksen perusteella olisi toivottavaa, että kuntoutukseen ohjautumisen vaiheessa sekä kuntoutuksen toteutuksessa olisi mukana vähintään yksi saamen kielen taitoinen ammattilainen.
- Tulkkaaminen nähdään tärkeänä, mutta siihen liittyy myös tiettyjä haasteita. Tulkilta toivotaan laajempaa osaamista ja tietämystä saamelaiskulttuurista ja historiasta. Selvityksen perusteella tulkki nähdään myös eräänlaisena tukihenkilönä tarjoamassa apua muihinkin asioihin kuin ainoastaan kielen kääntämiseen. Useimmiten tulkkina toimi omainen tai sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen.
- Tutkimuksen näkökulmasta jatkossa olisi tärkeää tarkastella erityisesti, mitä kulttuurinmukaisuus tarkoittaa asiakkaille ja millaisilla konkreettisilla tavoilla kulttuurinmukaisuus voisi näkyä kuntoutuksen toteuttamisen käytännöissä.

Lähteet

A 679/2016. Yleinen tietosuoja-asetus (GDPR).

Abdalla, M. M., Oliveira, L. G., Azevedo, C. E., & Gonzalez, R. K. (2018). Quality in qualitative organizational research: Types of triangulation as a methodological alternative. *Administração: Ensino E Pesquisa*, 19(1), 66–98. <https://doi.org/10.13058/raep.2018.v19n1.578>

Aho, A. L., & Kylmä, J. (2012). Sensitiivinen tutkimus hoitotieteessä: Näkökohtia tutkimusprosessin eri vaiheissa. *Hoitotiede*, 24(4), 271–280.

Arksey, H., & O'Malley, L. (2005). Scoping studies: Towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8, 19–32. <https://doi.org/10.1080/1364557032000119616>

Arola, L. (2021). *Saamebarometri 2020: Selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta* (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 1). Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0>

Chilisa, B., & Tsheko, G. N. (2014). Mixed methods in indigenous research: Building relationships for sustainable intervention outcomes. *Journal of Mixed Methods Research*, 8(3), 222–233. <https://doi.org/10.1177/1558689814527878>

Daerga, L., Sjolander, P., Jacobsson, L., & Edin-Liljegren, A. (2012). The confidence in health care and social services in northern Sweden: A comparison between reindeer-herding sami and the non-sami majority population. *Scandinavian Journal of Public Health*, 40(6), 516–522. <https://doi.org/10.1177/1403494812453971>

Engnes, J. I., Sivertsen, N., Bongo, B. A., & Mehus, G. (2021). Sámi and Norwegian nurses' perspectives on nursing care of Sámi patients: A focus group study on culturally safe nursing. *International Journal of Circumpolar Health (Online)*, 1(80). <https://doi.org/10.1080/22423982.2021.1948246>

Engnes, J. I., Sivertsen, N., Bongo, B. A., & Mehus, G. (2022). Sámi language in Norwegian health care: 'He speaks good enough Norwegian, I don't see why he needs an interpreter'. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 1(36). <https://doi.org/10.1111/scs.12986>

- Faurie, M. (2011). *Saamelainen Kelan asiakkaana: Saamelaisten oikeudet ja asema alkuperäiskansana Kelan toimeenpanemassa sosiaaliturvassa* (Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 75). Kela. <http://hdl.handle.net/10138/27403>
- Heikkilä, L. (2015). Meahcceterapiija - Mettäterapia: sosiaalisesti kuntouttavaa pienryhmätoimintaa saamelaisista lähtökohdista. Teoksessa: S. K. Väyrynen, K. Kostamo-Pääkkö, & P. Ojaniemi (toim.). *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä*. United press global.
- Heikkilä, L. (2024). *Saamelaiset sote-palvelujen asiakkaina: Katsaus saamelaisten sosiaali- ja terveyspalveluja koskevaan tutkimukseen Suomessa* (Valtioneuvoston julkaisuja 12). Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-830-7>
- Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E., & Miettunen, T. (toim.). (2019). *Buorre eallin gávpoigis: Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa* (Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä nro 68). Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-152-1>
- Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E., & Pohjola, A. (2013). *Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut*. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-660-8>
- Huotari, K., Tuokkola, K., Pitkänen, S., & Törmä, S. (2014). *Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi: Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa* (Sisäministeriön julkaisu 14). Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-491-965-4>
- Kela. (2020). *Kelan kuntoutuksen palvelukuvaus: IKKU-kurssi tulkattuna saamen kielelle*. <https://www.kela.fi/documents/20124/410362/ikku-kurssi-palvelukuvaus-saame.pdf/9685cef4-2696-8b86-20b5-a91b10c5b8c3>
- Kela. (2021). *Kelan tilastollinen vuosikirja 2021*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022120569402>
- Kela. (2023). *Kela ja saamelaiskäräjät kannustavat saamenkielisiä käyttämään omakielisiä palveluja*. <https://www.kela.fi/ajankohtaista/5365327/kela-ja-saamelaiskarajat-kannustavat-saamenkielisia-kayttamaan-omakielisia-palveluja>
- Kinnunen, O., & Kitti, H. (2013). *Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen Lapin sairaanhoitopiirissä* [opinnäytetyö, Lapin ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013090214892>
- Kotimaisten kielten keskus. (25.6.2024). Saame. <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/saame>
- Kroik, L., Tishelman, C., Stoor, K., & Edin-Liljegren, A. (2021). A salutogenic perspective on end-of-life care among the indigenous sámi of Northern Fennoscandia. *Healthcare*, 6(9). <https://doi.org.10.3390/healthcare9060766>
- L 974/1995. Laki saamelaiskäräjistä.
- L 731/1999. Suomen perustuslaki.
- L 1086/2003. Saamen kielilaki.
- L 566/2005. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista.
- Laatu, M. (1997). *Saamelaiset ja sosiaalinen turva* (Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 17). Kela. <http://hdl.handle.net/10250/3285>

- Lapin sairaanhoitopiiri. (2021). *Esiselvitys psykososiaalisen tuen tarpeesta saamelaisten totuus- ja sovintokomission työskentelyn aikana.*
- Lehti, V. (2010). Kulttuurisia ja yhteiskunnallisia näkökulmia saamelaisten mielenterveyteen. Teoksessa: A. Pakaslahti, & M. Huttunen (toim.). *Kulttuurit ja lääketiede*. Duodecim.
- Lehtola, R., & Ruotsala, P. (2017). *Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus. Saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelut*. Saamelaiskäräjät, Posken saamelaisyksikkö. https://stm.fi/documents/1271139/4067344/SAAMELAPeselvitys110117_final.pdf/f1418169-7e37-4d7a-803d-30d192ffed5f
- Lohiniva-Kerkelä, M. (2020). *Gränsområdessamarbetet mellan Finland och Norge samt hinder för samarbetet 2020* (Valtiovarainministeriön julkaisuja). Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-068-6>
- Lukkarinen, M. (2001). *Omakielisten palvelujen turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa* (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1). Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504224165>
- Magga, R. (2010). Saamelaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisen haasteet Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 75(6), 670–678. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117785>
- Mehus, G., Bongo, B. A., Engnes, J. I., & Moffitt, P. M. (2019). Exploring why and how encounters with the Norwegian health-care system can be considered culturally unsafe by North Sami-speaking patients and relatives: A qualitative study based on 11 interviews. *International Journal of Circumpolar Health*, 78(1), artikkeli 1612703. <https://doi.org/10.1080/22423982.2019.1612703>
- Mehus, G., Bongo, B. A., & Moffitt, P. (2018). Important factors when communicating with Sami patients about health, illness and care issues. *Nordic Nursing Research / Nordisk Sygeplejeforskning*, 4(8). <https://doi.org/10.18261/issn1892-2686-2018-04-04>
- Melbøe, L. (2018). Cultural sensitivity and barriers: Sami people with disabilities facing the welfare system. *Community Development Journal*, 53(3), 537–555. <https://www.jstor.org/stable/26497846>
- Mononen, M., & Virranta, M. (2021). *Kulttuuriset erot mielenterveyshoitotyössä: Kuvaileva kirjallisuuskatsaus* [opinnäytetyö, Karelia ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021061415971>
- Mäkitalo, M. (2021). *Saamelaisten mielenterveyspalvelut ja kulttuurinen kompetenssi Pohjoismaissa: Kuvaileva kirjallisuuskatsaus* [kandidaatintutkielma, Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto]. OuluRepo. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202106258747>
- Ness, T. M., & Munkejord, C. M. (2022). “All I expect is that they accept that I am a sami” an analysis of experiences of healthcare encounters and expectations for future care services among older south sami in Norway. *International Journal of Circumpolar Health (Online)*, 81(1). <https://doi.org/10.1080/22423982.2022.2078472>
- Ness, T. M., Söderberg, S., & Hellzèn, O. (2019). ‘Contradictions in having care providers with a South Sami background who speak South Sami’: Older South Sami people in Sweden’s expectations of home nursing care. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 34(2), 436–445. <https://doi.org/10.1111/scs.12747>

- Nystad, T., Melhus, M., & Lund, E. (2008). Sami speakers are less satisfied with general practitioners' services. *International Journal of Circumpolar Health*, 1(67), artikkeli 18468263.
- Paadar, O. (24.1.2018). Sámegielat terapiija: Muhtun spesiálabuohccedivššu bálvalusaid vejolaš oažžut Kárášjogas. *Lapin kansa*.
- Paavonen, A.-M., & Partanen, T. (2022). *Maahanmuuttajataustaisten lasten, nuorten ja perheiden kuntoutus: Haasteita ja kehittämistarpeita Kelan järjestämän kuntoutuksen toteutumisessa* (Työpapereita 171). Kela. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022053139888>
- Pasanen, A. (2016). *Saamebarometri 2016: Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella* (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 39). Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-530-0>
- Pohjola, A. (2016). Language as a cultural mediator in social work: Supporting sámi culture with services in sámi. *International Social Work*, 59(5), 640–652. <https://doi.org/10.1177/0020872816646818>
- Ruotanen, L. (2021). *Koltasaamelaiset ja suomalainen sosiaalihuolto: Siirtymä osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja saamelaista alkuperäiskansaa etnisyyden ja sosiaalihuollon kontekstissa* [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. JYX. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8908-8>
- Saamelaiskäräjät. (2019). *Väestötieteellinen tilasto 2019*. <https://samediggi.fi/>
- Sahavirta, H. (2011). Deaivadanbáiki Goahti on pohjoinen kohtaupaikka. *Tukiviesti*. s. 18–19.
- Sara-Tornensis, S. (2010). *Sámás terapiijas -prošeakta: Saamenkielisen puheterapiamateriaalin suunnittelu ja valmistus*. Sámisoster ry. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:bib:me:W00590598600>
- Seppänen-Järvelä, R., Åkerblad, L., & Haapakoski, K. (2019). Monimenetelmällisen tutkimuksen integroivat strategiat. *Yhteiskuntapolitiikka*, 84(3). <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019061220179>
- Sexton, R., & Sørli, T. (2008). Use of traditional healing among Sámi psychiatric patients in the north of Norway. *International Journal of Circumpolar Health*, 1(67), 135–146.
- Sørli, T., & Nergård, J. (2005). Treatment satisfaction and recovery in Saami and Norwegian patients following psychiatric hospital treatment: A comparative study. *Transcultural Psychiatry*, 2(42), 295–316. <https://doi.org/10.1177/1363461505052669>
- Sørly, R., Mathisen, V., & Siv, K. (2021). “We belong to nature”: Communicating mental health in an indigenous context. *Qualitative Social Work*, 20(5), 1280–1296. <https://doi.org/10.1177/1473325020932374>
- Tampereen yliopisto. (23.10.2023). *Systemaattinen tiedonhaku: Harmaa kirjallisuus*. <https://libguides.tuni.fi/systemaattinen-tiedonhaku/harmaa-kirjallisuus>
- Tervo, H. (2024). *Terveys saamelaiskulttuurisena ilmiönä: Etnografinen tutkimus saamelaisten hyvinvoinnista ja sen kulttuurisista merkityksistä* [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. eRepo. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5120-5>
- Turi, A. L., Bals, M., Skre, I. B., & Kvernmo, S. (2009). Health service use in indigenous Sami and non-indigenous youth in North Norway: A population based survey. *BMC Public Health*, 9, 378. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-9-378>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Vears, D., & Gillam, L. (2022). Inductive content analysis: A guide for beginning qualitative researchers. *Focus on Health Professional Education: A Multi-Professional Journal*, 23, 111–127. <https://doi.org/10.11157/fohpe.v23i1.544>

Weichselbraun, L. (2016). Kultur och tradition bär samisk psykiatri. *SocialPolitik*, 4.

Österman, T. (2021). Cultural relativism and understanding difference. *Language & Communication*, 80, 124–135. <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2021.06.004>

Haastattelukutsu

Saamenkieliselle väestölle suunnattujen Kelan kuntoutuspalvelujen nykytila

Hyvä vastaanottaja,

Kelassa toteutetaan selvitys, jossa ollaan kiinnostuneita saamenkieliselle väestölle kohdennettujen Kelan kuntoutuspalvelujen ja niihin ohjautumisen nykytilasta sekä saamen kielen tulkkauspalvelujen käytöstä. Keskeisenä tarkastelun kohteena on saamenkielisen väestön kuntoutuspalvelujen kulttuurinmukainen toteutuminen eli kielellisten ja kulttuuristen tarpeiden huomioiminen Kelan kuntoutuksessa ja siihen ohjautumisessa.

Osana selvitystä haluamme haastatella henkilöitä, jotka ovat osallistuneet Lapin kuntoutuksessa saamenkielisille suunnatuille kuntoutuskursseille (IKKU- ja Tules -kurssit) vuonna 2023. Olemme kiinnostuneita asiakkaiden kokemuksista Kelan kuntoutukseen osallistumisesta ja kuntoutukseen ohjautumisesta.

Selvityksen toteuttaa Kelan tutkimusyksikkö. Selvityksen suunnittelussa ja toteutuksessa on tehty yhteistyötä Lapin hyvinvointialueen, Saamelaiskäräjien asiantuntijoiden ja Lapin kuntoutuksen kanssa. Selvitys on saanut yhteistöllisen hyväksynnän Saamelaiskäräjiltä huhtikuussa 2023. Tutkimusyksikkö vastaa aineistonkeruusta, aineiston tietoturvalisesta tallentamisesta ja käsittelystä, tulosten raportoinnista ja aineiston hävittämisestä selvityksen valmistuttua. Selvityksen on tarkoitus valmistua vuoden 2023 loppuun mennessä.

Kutsumme teidät osallistumaan haastatteluun. Mikäli haluatte osallistua haastatteluun, ottakaa yhteyttä Kelan tutkijaan (yhteystiedot tämän tiedotteen lopussa) viimeistään perjantaina 6.10.2023.

Haastattelussa on mahdollista keskustella suomeksi tai pohjoissaameksi.

Toteutus

Haastattelut toteutetaan joko puhelimitse tai etäyhteyden välityksellä (Skype) ja ne tallennetaan äänitallenteina. Tallenteet litteroidaan eli kirjoitetaan sanatarkasti tekstitiedostoiksi. Haastattelussa keskustellaan seuraavista aiheista: kuntoutuksen tarve, kuntoutukseen ohjautuminen, kuntoutuksen toteutuminen, kuntoutukseen liittyvä viestintä, tulkkaus ja kuntoutuksen hyödyt. Saatte vapaasti kertoa kokemuksistanne siinä määrin, kun itse haluatte.

Osallistumisen vapaaehtoisuus

Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Suostumuksenne osallistua selvitykseen tallennetaan haastattelun äänitallenteen alkuun. Osallistuminen tai osallistumatta jättäminen ei vaikuta millään tavoin saamiinne palveluihin tai etuuksiin nyt tai tulevaisuudessa. Osallistumisesta ei makseta palkkiota. Osallistumalla annatte arvokasta tietoa saamenkielisten palveluiden kehittämistarpeen arvioimiseksi.

Voitte perua haastatteluun osallistumisen haastattelun aikana tai siihen asti, kunnes haastatteluaineiston analyysi on aloitettu. Haastattelun aikana voitte keskeyttää haastattelun

ilmaisemalla haastattelijalle halunne keskeyttää haastattelu. Haastattelun jälkeen voitte perua osallistumisenne selvitykseen ottamalla yhteyttä tutkijoihin ja kertomalla, että haluatte perua haastattelun. Tutkijoiden yhteystiedot löydätte haastattelukutsun lopusta. Jos haluatte perua suostumuksenne osallistua selvitykseen, kaikki antamanne tiedot poistetaan. Suostumuksen peruminen on mahdollista siihen asti, kunnes aineistoa aletaan analysoida. Analysoinnin aloittamisen jälkeen vastauksia ei enää ole mahdollista erottaa aineistosta.

Luottamuksellisuus, tietojen säilyttäminen ja käsittely

Kaikki aineisto raportoidaan siten, että haastateltavaa ei missään vaiheessa ole mahdollista tunnistaa. Aineisto tallennetaan haastattelujen ja sanatarkan kirjoittamisen ajaksi Oulun yliopiston tietoturvaliselle verkkolevyille ja selvityksen ajaksi Kelan tietoturvaliselle verkkolevyille, joihin ainoastaan selvitystä tekevillä tutkijoilla on pääsy. Aineisto hävitetään, kun tulokset ovat valmiina, kuitenkin toukokuun 2024 loppuun mennessä. Aineistoa käytetään ainoastaan tämän selvityksen toteuttamiseen.

Selvityksestä on laadittu tieteellisen tutkimuksen tietosuojaseloste. Selvityksen rekisterinpitäjä on Kela ja yhteyshenkilö tutkimusrekisteriä koskevissa asioissa on selvityksen vastaava tutkija Sari Miettinen. Tieteellisen tutkimuksen tietosuojaselosteen saatte vastaavalta tutkijalta pyydettäessä. Halutessanne tietosuojaselosteesta on mahdollista keskustella myös pohjoissaamen kielellä puhelimitse haastattelut toteuttavan tutkijan kanssa.

Tuloksista tiedottaminen

Selvityksen tulokset raportoidaan Kelan sisällä, Lapin hyvinvointialueen asiantuntijoille ja Saamelaiskäräjille. Tuloksista kirjoitetaan mahdollisesti myös julkaisu Kelan julkaisusarjaan.

Tutkijoiden yhteystiedot:

Ilmoittautumiset haastatteluun:

Sunná Länsman

Tutkija

sunna.lansman@gmail.com

045 630 2340

Muut kysymykset ja tiedustelut:

Sari Miettinen

Selvityksen vastaava tutkija

sari.miettinen@kela.fi

050 463 7821

Bovdejupmi jearahallamii

Sámegiell álbmogii dárkkuhuvvon álbmotealáhatlágádusa veajuiduhttinbálvalusaid dálá dilli

Buorre vuostáiváldi,

Álbmotealáhatlágádus dahjege ÁEL ollašuhtá čielggadeami, mas leat beroštuvvan sámegiell álbmogii dárkkuhuvvon álbmotealáhatlágádusa veajuiduhttinbálvalusaid ja bálvalusaide ohcaleami dálá dilis ja sámegiell dulkabálvalusaid geavaheamis. Guovddáš dutkančuožáhahkan lea sámegiell álbmoga veajuiduhttinbálvalusaid kultuvrralaš ollašuvvan nappo gielalaš ja kultuvrralaš dárbbuid vuhtii váldin álbmotealáhatlágádusa veajuiduhttimis ja dasa ohcaleamis.

Čielggadeami oassin mii háliidit jearahallat olbmuid, geat leat oassálastán Lappi veajuiduhttimis sámegiellagiidda dárkkuhuvvon veajuiduhttinbálvalusaid (IKKU- ja Tules -kurssat) jagis 2023. Mii leat beroštuvvan áššehasaid vásáhusain álbmotealáhatlágádusa veajuiduhttimii oassálastimis ja veajuiduhttimii ohcaleamis.

Čielggadeami ollašuhtá álbmotealáhatlágádusa dutkanovttadat. Čielggadeami plánemis ja ollašuhttimis lea bargojuvvon ovttasbargu Lappi buresbirgenguovlluin, Sámedikki áššedovdiiguin ja Lappi veajuiduhttimiin. Čielggadeapmi lea ožžon servodatlaš dohkkeheami Sámedikkis cuoŋománus 2023. Dutkanovttadat vástida materiála háhkamis, materiála diehtodorvvolaš vurkemis ja giedahallamis, bohtosiid raporteremis ja materiála eret sihkkumis čielggadeami ollašuhttima maŋŋá. Čielggadeapmi lea dárkkuhus leat gárvvis ovdal jagi 2023 loahpa.

Mii bovdet du oassálastit jearahallamii. Jos háliidat oassálastit jearahallamii, váldde oktavuoda álbmotealáhatlágádusa dutkái (oktavuodadieđut dán dieđáhusa loahpas) maŋimustá bearjadaga 6.10.2023.

Jearahallamiin lea vejolaš ságastallat suoma- dahje davvisámegilli.

Ollašuhttin

Jearahallamat dáhkkuojuvvojit juogo telefonna dahje gáiddusoktavuoda bokte (Skype) ja dat vurkejuvvojit jietnafiilan. Materiála littererejuvvo dahjege čállojuvvo sátnedárkilis teakstafiilan. Jearahallamis ságastallat čuoŋvovaš fáttáid birra: veajuiduhttima dárbu, veajuiduhttimii ohcaleapmi, veajuiduhttima ollašupmi, veajuiduhttimii laktáseaddji gulahallan, dulkon ja veajuiduhttima ávkkat. Oaččut friija mitalit iežat vásáhusain nu olu, go ieš háliidat.

Oassálastima eaktodáhtolašvuohta

Jearahallamii oassálastin lea ollásit eaktodáhtolaš. Du miehtan čielggadeapmái oassálastimii báddejupvo jearahallama jietnafiilla álggus. Oassálastin dahje oassálastimis eret báhcin ii váikkut mange láhkai bálvalusaide dahje ovdduide maid oaččut dál dahje boahhteáiggis. Oassálastimis ii máksojuvvo bálkka. Oassálastimin attát mávssolaš dieđu sámegiell bálvalusaid ovddidandárbbu árvvoštallamii.

Sáhtát šluhttet jearahallamii oassálastima jearahallama áigge dahje dassáži, go jearahallanmateriála analyseren lea álggahuvvon. Jearahallama áigge sáhtát gaskkalduhttit jearahallama almmuheamen das jearahállii. Jearahallama maŋŋá sáhtát geassádit oassálastimis čielggadeapmái váldimen oktavuoda dutkiide ja muitaleamen ahte háliidat geassádit jearahallamis. Dutkiid oktavuodadieđuid gávnnat dán jearahallanbovdejumi loahpas. Jos háliidat šluhttet iežat miehtama oassálastit čielggadeapmái, buot dieđut maid leat addán sihkkovuođi eret. Miehtama šluhtten lea vejolaš dassáži, go materiála analyseren álggahuvvo. Analyserema álggaheami maŋŋá vástádusaid ii leat šat vejolaš earuhit materiálas.

Oskkáldasvuohta, dieđuid seailuheapmi ja giedahallan

Olles materiála raporterejuvvo nu ahte jearahallamii oassálastán olbmo ii sáhte dovdát mange muttus. Materiála vurkejuvvo jearahallamiid ja sátnedárkilis čállima áigái Oulu universiteahta diehtodorvvolaš dihtorii ja čielggadeami áigái álbmotealáhatlágádusa diehtodorvvolaš dihtorii, madda besset dušše čielggadeami dahkki dutkit. Materiála sihkkovuođi eret, go bohtosat leat gárvát, maŋimustá miessemánu 2024 loahpas. Materiála geavahuvvo dušše dán čielggadeami ollašuttimii.

Čielggadeamis lea dahkkovuođi dieđalaš dutkamuša diehtodorvočilgehus. Čielggadeami registtardoalli lea álbmotealáhatlágádus ja oktavuodahallan dutkanregistarii guoski áššiin lea čielggadeami ovddasvástideaddji dutki Sari Miettinen. Dieđalaš dutkamuša diehtodorvočilgehusa sáhtát bivdit ovddasvástideaddji dutkis. Diehtodorvočilgehusas lea vejolaš háleštit maddái davvisámegillii telefuvna bokte jearahallamiid ollašutti dutkiin.

Bohtosiin dieđiheapmi

Čielggadusa bohtosat raporterejuvvojit álbmotealáhatlágádusa siste, Lappi buresbirgenguovllu áššedovdiide ja Sámediggái. Bohtosiin čállojuvvo vejolaččat maddái publikašuvdna álbmotealáhatlágádusa publikašuvdnaráidui.

Dutkiid oktavuodadieđut:

Almmuheamit jearahallamiidda:

Sunná Länsman

Dutki

sunna.lansman@gmail.com

045 630 2340

Eará gažaldagat ja didoštallan:

Sari Miettinen

Čielggadeami ovddasvástideaddji dutki

sari.miettinen@kela.fi

050 463 7821